

Delovanje dr. Franca Kulovca na čelu SLS in ključni dogodki pred vojno

Tomaz Ivešić*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 929Kulovec F.:329(497.4)"1941"

Tomaz Ivešić: Delovanje dr. Franca Kulovca na čelu SLS in ključni dogodki pred vojno. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 84=49(2013), 1, str. 83–118

Avtor se je v razpravi posvetil delovanju dr. Franca Kulovca na notranje- in zunanje-političnem parketu. Pri notranjepolitičnem dogajanju ga je predvsem zanimal Kulovčev odnos do slovenske avtonomije in do vprašanja koncentracije političnih sil na Slovenskem. Pri zunanjepolitičnem dogajanju se je posvetil Kulovčevemu odnosu do vojne in njegovi drži na pomembnejših sestankih, ki so potekali zadnji mesec pred vojno. Prav zaradi časa, ki ga delovanje Kulovca zajema, se je avtor posvetil tudi razlagi dveh famoznih dni v letu 1941, in sicer gre za 30. marec, ko je stranka SLS sprejela dva ključna sklepa, in 5. april, ko sta Kulovec in Miha Krek obiskala slovaškega odpravnikar poslov v Beogradu. Avtor je prišel v razpravi do čisto drugačnih zaključkov, kot so do sedaj prevladovali v slovenskem zgodovinopisju.

Ključne besede: Franc Kulovec, Slovenska ljudska stranka, Franc Snoj, Alojzij Kuhar, Narodni svet, Miha Krek.

1.01 Original Scientific Article
UDC 929Kulovec F.:329(497.4)"1941"

Tomaz Ivešić: The Activities of Franc Kulovec, Ph.D., the Head of the Slovene Peoples' Party and the Key Events before the War. Review for History and Ethnography, Maribor 84=49(2013), 1, pp. 83–118

The author devotes this article to the activities of Franc Kulovec, Ph.D., from the point of view of the internal politics and foreign affairs. Regarding the internal political affairs the author was mostly interested in Kulovec's ideas on the Slovene autonomy and

---

* Tomaz Ivešić, univ. dipl. zgodovinar, študent 1. letnika magistrskega programa Novejša zgodovina, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, tomaz.ivesic@gmail.com

on the question of the concentration of political forces in Slovenia. From the point of view of foreign affairs the author emphasises Kulovec's attitude towards the war and his endeavours in the important meetings in the last month before the war. Because of Kulovec's time frame the author also deals with two famous days of 1941, i.e. 30th March, when the SLS (The Slovene People's Party) made two key decisions and 5th April, when Kulovec and Miha Krek visited the Slovak dispatcher in Belgrade. The author came to totally different findings as they were until now predominating in the Slovene historiography.

Key words: Franc Kulovec, Slovenska ljudska stranka (The Slovene People's Party), Franc Snoj, Alojzij Kuhar, Narodni svet (The National Board), Miha Krek.

Uvodne misli

Slovensko zgodovinopisje ve o dr. Francu Kulovcu veliko, a napisanega je malo, saj pisati o človeku, ki je živel v Koroščevi senci, ni zanimivo. Zgodovinarji, ki se ukvarjajo s prvo polovico prejšnjega stoletja, ga skoraj zagotovo omenijo v svojih delih, saj je težko, da ga ne bi. Kulovec je bil Jegličev »štipendist«,¹ med prvo svetovno vojno je pisal poročila z bojišč za *Slovenca* iz oddaljene Galicije in od drugod, kjer je spremljal slovenske fante, po vojni je postal tajnik Slovenske ljudske stranke in se lotil njene reorganizacije. V času Kraljevine SHS je bil večkratni poslanec in celo minister v kraljevi vladi. Za časa Aleksandrove diktature je bil interniran v Foči in Sarajevu, kasneje je bil tudi senator. Bil je še odbornik Katoliškega tiskovnega društva in predsednik konzorcija *Slovenca*, *Slovenskega doma* in *Domoljuba*. Nekaj časa je bil celo urednik *Slovenca*. Postavil je temelje Kmečki zvezi in sodeloval pri Gospodarski zvezi. A vendar se je slovensko zgodovinopisje šele v zadnjem času pričelo bolj intenzivno ukvarjati z življenjem dr. Kulovca, vsaj za tisti čas, ko je prevzel vodenje slovenskega dela Jugoslavenske radikalne zajednice oz. SLS.²

Z delovanjem Kulovca na čelu SLS se je oz. se še največ ukvarja znanstveni svetnik z Inštituta za novejšo zgodovino dr. Bojan Godeša, ki je leta 2008 v *Studia Historica Slovenia*, št. 2/3, objavil članek z naslovom: *Kulovčevo zavezništvo s HSS – sprememba v politični strategiji SLS po Koroščevi smrti*, najobširneje pa se je dr. Godeša o Kulovcu razpisal v knjigi *Čas odločitev: Katoliški tabor in začetek okupacije*, ki je izšla leta 2011 pri Mladinski knjigi v zbirki Premiki. Ker je knjiga dvignila precej prahu, tako med zgodovinarji kot v medijih, bo pričujoča razprava predvsem služila

¹ Jože Jagodic, *Nadžkof Jeglič: Majhen oris velikega življenja*. Celovec 1952, str. 141, 152.

² »Ob 20 letnici dr. Kulovčeve smrti«, *Svobodna Slovenija*, 6. april 1961, št. 14, str. 2; »† Dr. Fran Kulovec«, *Svobodna Slovenija*, 5. april 1951, št. 14, str. 1.

kot drugačen pogled na delovanje Franca Kulovca, kakor ga je moč razbrati iz pisanja tedanjega časopisja, pričevanj in literature. Svoje mišljenje o knjigi smo hkrati že zapisali drugje.³ Ker je Kulovčevo življenje tesno povezano z dogodki, ki so se dogajali med državnim prevratom 27. marca in napadom nad Jugoslavijo 6. aprila 1941, bomo pod drobnogled še posebej vzeli dogajanje v tistih dneh.

»Korošca ni več – kaj bo z nami? Kdo na njegovo mesto? Kdo bo vreden njegovega štita, ki je odbijal vse napade na slovenstvo in varoval Jugoslaviji mir kot izbranec med izbranimi?«⁴

14. decembra 1940 je umrl dr. Anton Korošec, *alfa in omega* Slovenske ljudske stranke. Da bi se razprtijam v stranki izognili, so se dan pred Koroščevim pogrebom, 16. decembra, dobili pri banu dr. Marku Natlačenu, da bi se pogovorili o Koroščevem nasledniku. Kakor je Franc Snoj povedal na zaslišanju, ko ga je izpraševala UDBA za Slovenijo leta 1948 na Nagodetovem procesu, se je sestanka udeležilo 8–10 ljudi. Med njimi so zagotovo bili: Franc Snoj, Franc Kulovec, Miha Krek, Marko Krajnc, Marko Natlačen in Juro Adlešič. Glasovali so tajno, in sicer tako, da so pisali na listke. Po prvem krogu glasovanja je dobil večino Kulovec, vendar ne absolutne. Zato so glasovali znova in v drugem krogu je mož absolutno večino dobil. Podpredsednik stranke je postal Snoj, Krek je postal tajnik stranke, blagajnik pa Marko Krajnc.⁵ Naslednji dan je sledila seja širšega banovinskega odbora JRZ za Slovenijo v Ljubljani, kjer so očitno na predlog dr. Kreka sprejeli mandate, kakor so se o njih dogovorili dan prej.⁶ S tem, da je predlagal Kulovca za predsednika, se je Krek kasneje v emigraciji hvalil.⁷ Beograjski krogi pa niso bili zadovoljni z imenovanjem novega načelnika SLS. Raje bi videli na tem položaju Kreka, za katerega so menili, da bi ga lažje »obvladovali«. Minister Mihailo Konstantinovič si je v dnevnik zabeležil, da se »sa Krekom može lakše«, in je zato spisal depešo za premiera Dragišo Cvetkovića, v kateri navija za Kreka kot voditelja Slovencev. Še slabše

³ Tomaž Ivešič, Anatomija neke knjige: Bojan Godeša, Čas odločitev. V: *Tretji dan*, leto 2012, letnik XLI, št. 7/8, str. 109–116.

⁴ »Vtis Koroščeve smrti med nami«, Slovenec, 15. december 1940, št. 289, str. 3.

⁵ Arhiv republike Slovenije, AS 1931, Nagodetov proces – Zaslihanje Franca Snoja, str. 14476 (dalje: ARS, Zaslihanje Franca Snoja ...).

⁶ »Novo vodstvo JRZ v Sloveniji«, Slovenec, 18. december 1940, št. 291, str. 8.

⁷ Janez A. Arnež, *SLS: Slovenska ljudska stranka 1941–1945*. Ljubljana – Washington D. C. 2002, str. 26 (dalje: J. Arnež, SLS).

mnenje o Kreku pa je imel Juraj Šutej, ki naj bi Konstantinoviću zanj dejal: »On je nesnaga. Njega možeš i maršnuti!«⁸

Kulovec je z nastopom nove politične funkcije imel velike načrte. Snaj pravi, da je »vztrajno pripravljaj precejšnje spremembe, ki bi mu uspele da ni nastopila vojna. V prvi vrsti je hotel odstraniti Natlačena in na njegovo mesto postaviti dr. Andreja Gosarja. Hotel je odstraniti tudi dr. Kreka in tako ustvariti pogoje za zблиžanje z Jugoslovansko strokovno zvezo in mlado inteligenco.«⁹ Kulovec naj ne bi maral Kreka in Natlačena, ker sta »s svojo ambicioznostjo« odbijala Gosarjevo skupino in precejšen del mlade katoliške inteligence. »Dr. Kulovec je imel linijo, katere pri dr. Kreku sploh ni bilo.«¹⁰ Kulovec pa je imel več težav. Prvič, ni bil »dobro zapisan« na dvoru in pri ministrskem predsedniku Cvetkoviću.¹¹ Drugič, utrujen je bil od politike. Tako je piscu članka ob njegovi smrti (najverjetneje gre za Ivana Ahčina, glavnega urednika *Slovenca*) dejal: »Ko sem slišal predlog, da nameravajo mene izbrati za predsednika, mi je bilo težko. Bog mi je priča, da nikdar nisem hrepenel po tej časti. Na kaj takega pa nikoli nisem niti v sanjah pomislil. Mislil sem, da bom počasi izpregel politiko, ker sem potreben počitka. Že 15 let nisem imel poštenega dopusta. Rad bi se oddahnil. Zato ob prostem času tako rad hodim ribe lovit, ker to mojim živcem dobro de. Zdaj pa bo tega konec – pa je treba, kaj hočeš. Vsaj dokler ne dobimo drugega.«¹² Da je bil presenečen nad tem, da je postal predsednik, je povedal že na žalni seji za Korošcem mladinske JRZ v Ljubljani.¹³ Podobno je dejal Milošu Staretu, ko je prvič kot predsednik prišel v Beograd: »Nisem tega hotel in Bog ve, kaj bo.«¹⁴ In tretjič, Kulovec ni imel tolikšne avtoritete kot Korošec, ni imel »bianco čeka«, s katerim bi lahko nanj zapisal znesek po ljubi volji, Kulovec se je moral o zadevah bistveno več posvetovati s stranko in ne delati na lastno roko.¹⁵

Medtem ko je zagrebško časopisje izražalo veliko zadoščenje ob imenovanju Kulovca za predsednika,¹⁶ je sam v svojih prvih izjavah dal vedeti,

⁸ Mihailo Konstantinović, *Politika sporazuma: Dnevničke beležke 1939–1941: Londonske beležke 1944–1945*. Novi Sad 1998, str. 252 (dalje: M. Konstantinović, *Politika sporazuma*).

⁹ ARS, Zaslisanje Franca Snoja, str. 14476.

¹⁰ ARS, Zaslisanje Franca Snoja, str. 14365.

¹¹ Prav tam, str. 14476.

¹² »+ Dr. Fran Kulovec«, *Slovenec*, 8. april 1941, št. 82, str. 3.

¹³ »Programatični govor dr. Franca Kulovca«, *Slovenec*, 18. december 1940, št. 291, str. 8.

¹⁴ J. Arnež, SLS, str. 27.

¹⁵ Bojan Godeša, *Čas odločitev: Katoliški tabor in začetek okupacije*. Ljubljana 2011, str. 125 (dalje: B. Godeša, *Čas odločitev*).

¹⁶ »Hrvatski listi pozdravljajo dr. Kulovca«, *Slovenec*, 19. december 1940, št. 292, str. 6.

da bistvenih sprememb v politiki ne bo. Se pravi nadaljevanje, izvajanja politike sporazuma in boj za slovensko avtonomijo. Mladini JRZ je dejal: »Slovenska avtonomija je velik ideal za katerega se bom vedno boril z vašo pomočjo.«¹⁷ To avtonomijo je dojemal kot nadaljevanje politike sporazuma. »Politika sporazuma je postala državna politika. Mi Slovenci smo bili vedno odkriti prijatelji in pospeševalci te politike. Z odkritim veseljem smo sprejeli sporazum s Hrvati. Država se je s tem dejanjem silno utrdila. /.../ Novo državno politiko hočemo Slovenci tudi nadalje moško podpirati. Prepričani smo, da ni več daleč čas, ko bomo napravili korak naprej in se uresniči naša želja, da dobimo samoupravno banovino Slovenijo.«¹⁸ Pri Slovencu so nato zapisali: »Tako je dr. Korošček politični naslednik dr. Kulovec na dan dr. Koroščevega pogreba tako rekoč z njegovega groba politično dediščino svojega velikega voditelja oklical za svoj program, ki ostane program slehernega Slovenca.«¹⁹

Vse od Koroščeve smrti dalje so potekali pogovori o rekonstrukciji vlade. Glavna Kulovčeva naloga je bila, da Slovenci obdržijo dve mesti v vladi, medtem ko je minister Konstantinović tej ideji nasprotoval, saj je menil, da sta dve ministrski mesti za Slovence absolutno preveč.²⁰ Cvetković ni podpiral teženj Kulovca in Kreka, da bi dobila mesto podpredsednika vlade in še en resor. Predvsem se je opiral na mnenja Konstantinovića in drugih. Cvetković je malo popustil in ponudil Kulovcu dva resorja, za nacionalno zdravje in socialo. Pogoj za to, da bi imeli Slovenci dva portfelja v vladi, je bilo strinjanje Srđana Budisavljevića (Samostalna demokratska stranka) in Džaferja Kulenovića (Jugoslovenska muslimanska organizacija), saj so oni imeli le po enega predstavnika, težili so pa tudi k drugemu. Kulovec in Krek sta svoje zahteve pogojevala s tem, da bosta, če ne bodo uresničene, oba odšla iz vladne kombinacije in na mesto ministra imenovala nekoga tretjega, kar pa Cvetkoviću nikakor ni bilo po godu.²¹ V beograjskih krogih je bil Kulovec v pogovorih dokaj spreten, predvsem pa energičen. Pred imenovanjem na novo funkcijo, ki se je zavleklo zaradi pravoslavnih božičnih praznikov in ker se še niso dogovorili, ali se ustanovi novo ministrstvo

¹⁷ »Programatični govor dr. Franca Kulovca«, Slovenec, 18. december 1940, št. 291, str. 8.

¹⁸ »Dr. Franc Kulovec«, Slovenec, 1. januar 1941, št. 1, str. 1.

¹⁹ »Politični dogodki v letu 1940: V naši domovini«, Novoletna priloga »Slovenec«, 1. januar 1941, str. 13.

²⁰ M. Konstantinović, Politika sporazuma, str. 258, 269 in 274; »Preuredba vlade«, Slovenec, 5. januar 1941, št. 4, str. 3.

²¹ M. Konstantinović, Politika sporazuma, str. 258, 269 in 274; Ljubo Boban, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928–1941*. Zagreb 1974, str. 298 (dalje: L. Boban, Maček i politika ...).

za prehrano,²² je imel ogromno političnih pogovorov. Pogovarjal se je tako rekoč z vsemi in iskal njihovo podporo za svoje načrte. Kramljal je s ministrom Jurjem Šutejem, z ministrom za pravosodje dr. Lazo Markovičem, beograjskim županom Jevrejem Tomićem, hrvaškim voditeljem Vladkom Mačkom, s predsednikom vlade Cvetkovičem, s predsednikom SDS Srđanom Budisavljevičem itd.²³ Po avdienci pri knezu regentu Pavlu Karađorđeviću in po pogovorih v naslednjih dveh dneh z Mačkom in Cvetkovičem je bila nova vladna ekipa že znana.²⁴ Kulovec je postal minister brez listnice, Krek pa prosvetni minister. 25. januarja 1941 sta ob pol dveh zaprisegla v kabinetu predsednika vlade.²⁵ Slovenec je hitel s tolmačenjem nove funkcije ministra Kulovca. »Iz razumljivih razlogov zaenkrat ni prevzel v vladi resora, ki bi ga preobremenjeval z vladnimi posli. Kot član kr. vlade bo sodeloval pri vodstvu naše državne politike, a istočasno se želi intenzivno posvetiti politični organizaciji in delu stranke zlasti v Sloveniji. Zaradi njegovih izrednih organizatoričnih sposobnosti in požrtvovalnosti mu bo to delo, ki ga je z uspehom mnogo let opravljal kot glavni tajnik stranke v Sloveniji, gotovo tudi uspelo.«²⁶ Če sta Kulovec in Krek lahko bila zadovoljna z obdržanima dvema mestoma v vladi, so bili z »rekonstrukcijo« vlade nezadovoljni pri Jugoslovanski nacionalni stranki (JNS). Pri *Jutru* so zapisali, da ne gre za nobeno rekonstrukcijo, ampak za izpopolnitev vlade. Zakaj ni prišlo do rekonstrukcije vlade, da bi dobila široko osnovo, pa jim ni bilo znano.²⁷ Nezadovoljen, predvsem nad Krekom, je bil tudi Konstantinović, ki si je v dnevnik zabeležil: »Za vreme ručka rekao sam mu (knezu Pavlu – o. p. T. I.) da mislim da je pogreška što je Krek postao ministar prosvete. Bojim se da ga javnost srpska neće dobro primiti, a i žalim što se neprestano odlaže izrada prosvetnog plana za celu zemlju. Slovenci, pa i Krek, vode sitnu politiku čara za njihovu pokrajinu.«²⁸

²² »Preuredba vlade«, Slovenec, 5. januar 1941, št. 4, str. 3.

²³ »Politični razgovori predsednika dr. Kulovca«, Slovenec, 4. januar 1941, št. 3, str. 2; »Politične konference v Belgradu«, Slovenec, 14. januar 1941, št. 10, str. 2; »Pred rekonstrukcijo vlade«, Slovenec, 16. januar 1941, št. 12, str. 2; »Politični pogovori v Belgradu«, Slovenec, 16. januar 1941, št. 12, str. 2; »Posveti dr. Kulovca«, Slovenec, 23. januar 1941, št. 18, str. 2.

²⁴ »Dr. Kulovec v avdijenci«, Slovenec, 24. januar 1941, št. 19, str. 2; »Politični pogovori v Belgradu«, Slovenec, 25. januar 1941, št. 20, str. 2.

²⁵ »Izpolnitev vlade narodnega sporazuma«, Slovenec, 26. januar 1941, št. 21, str. 1.

²⁶ »Izpolnitev vlade narodnega sporazuma«, Slovenec, 26. januar 1941, št. 21, str. 1.

²⁷ »Odložena rekonstrukcija vlade«, Jutro, 26. januar 1941, št. 22, str. 4.

²⁸ M. Konstantinović, Politika sporazuma, str. 285.

Kulovec in njegovo delovanje na lokalni ravni

Pater Kazimir Zakrajšek je v svoji knjigi *Ko smo šli v morje bridkosti* o Kulovcu zapisal: »Vsikdar je krepko in neustrašno nastopal za pravice svojega naroda, katerega je ljubil z vso dušo. /.../ Posebno se je zavzel za ves slovenski narod v Belgradu, ko je po dr. Koroščevi smrti postal glavni voditelj Slovencev in njihov minister. To je bilo zadnje mesece pred vojno.«²⁹ Da je bila Kulovčeva želja biti brez resorja, je lepo razvidno iz njegovega delovanja na področju Slovenije. Bil je pač vaje biti tajnik stranke in imeti pristen stik z organizacijami v Sloveniji. Že kmalu po tem, ko se je povzpela na vrh SLS, je v božični poslanici slovenski akademski mladini dejal, da se njihovo prizadevanje za vseučilište še ni prenehalo. »Manjkajo še gmotni pogoji za pravo popolnost. Naše delo bo šlo za tem, da se zgradi popolna medicinska fakulteta s kliniko, novo osrednje poslopje, da dobe še druge fakultete potrebne inštitute, stolice, laboratorije in opremo. Vas pa, dragi akademiki pozivam, da bodite vredni našega slovenskega vseučilišta. Zato se poglobljajte v strokovni študij, kajti le strokovni izobraženci morejo biti v prid napredku slovenskega naroda.«³⁰ V tem smislu je tudi zatrdil rektorju dr. Matiji Slaviču, ko je ga je obiskal v Beogradu na začetku februarja, da se bo boril za slovensko univerzo.³¹ Dober mesec dni kasneje ga je Slavič zopet obiskal, tokrat okrepljen z delegacijo v sestavi inž. Feliks Lobe glede strojnega instituta ter profesorja medicinske fakultete v Ljubljani dr. Božidar Lavrič in dr. Karel Lušicki, ki sta »posredovala za spopolnitev fakultete«. Na sestanku je bil seveda tudi prosvetni minister Krek.³²

Kulovec se je zavzemal še za elektrifikacijo Dravskega polja. 13. februarja 1941 se je s Konstantinovičem pogovarjal o elektrifikaciji in že v začetku marca so pri *Slovincu* poročali, da so se zadeve končno premaknile in da je elektrarna Fala v Mariboru že pristala na to, da bodo pričeli z gradnjo daljnovoda od Rač preko Cirkovc do Sv. Lovrenca (danes Lovrenc na Dravskem polju) in vse do Ptujске Gore.³³

Naslednje področje, kjer je bil Kulovec dejaven, so bile reparacije Sloveniji iz časa prve svetovne vojne. Popoldne 26. februarja 1941 so imeli v

²⁹ Kazimir Zakrajšek, *Ko smo šli v morje bridkosti*. Washington D. C. 1942, str. 47–48 (dalje: K. Zakrajšek, *Ko smo šli ...*).

³⁰ »Božična poslanica predsednika dr. Kulovca«, *Slovenec*, 28. december 1940, št. 297, str. 2.

³¹ »Rektor dr. Slavič v Belgradu«, *Slovenec*, 7. februar 1941, št. 31, str. 2.

³² »Belgrajske novice«, *Slovenec*, 13. marec 1941, št. 60, str. 2.

³³ M. Konstantinovič, *Politika sporazuma*, str. 299; »Elektrifikacija Dravskega polja«, *Slovenec*, 2. marec 1941, št. 51, str. 5.

Beogradu sejo gospodarskega odbora ministrov. Seji je prisostvoval tudi Kulovec, na dnevnem redu je bila sprememba uredbe o likvidaciji škode, povzročene pred več kot dvema desetletjema.³⁴ Očitno ni prišlo do nobene napredka, saj je *Slovenec* poročal le nekaj dni kasneje, da Odbor vojnih oškodovancev dobiva pisma, v katerih se oškodovanci pritožujejo, da še vedno niso dobili ničesar, in jih zanima, kakšno je stanje. Odbor je nato ustno in pisno interveniral pri ustreznih osebah.³⁵ Ti »merodajni« osebi sta bili Kulovec in Krek. Dobra dva tedna kasneje sta bila na sestanku s finančnim ministrom Šutejem in ministrom Konstantinovičem, pogovarjali so se o proračunu za prosveto. Na neki točki je Krek omenil reparacije za Slovenijo, nakar je Konstantinović ostro odreačiral. V dnevniku je zabeležil: »Svi traže reparacije, i Hrvatska i Slovenija. Od koga? Od gole Šumadije, koja nema ni puteva, ni ništa drugo. Neka odu 20 kilometara od Beograda, pa će videti šta je urađeno za Šumadijo. Ko je kriv? Oni se izvlače: Krive sistem (koji?).«³⁶ In tukaj se je zgodba o reparacijah končala, kraljevina je bila pač obubožana.

Januarja 1941 je hud udarec doletel železničarje. Nejevolja se je širila med njimi, ker je prometni minister sprejel novo uredbo, ki je bila strogo centralistična in je železničarjem jemala še tisto malo samouprave, ki so je imeli od leta 1922. *Slovenec* je o uredbi poročal in bil proti tudi zato, ker je bila to še ena izmed preprek k rešitvi notranjepolitičnega problema. Morali bi preiti k decentralizaciji in ne obratno.³⁷ Škoda je bila za SLS še toliko večja, ker se je to zgodilo v času, ko so bili vladna stranka in so bili tako delno soodgovorni za sprejetje nove uredbe. Kulovec je zato moral 27. januarja miriti železničarje na občnem zboru Kluba železničarjev JRZ, kjer jim je obljubil, da se bo zavzemal za njihove težnje.³⁸ In res je 19. februarja obiskal prometnega ministra Nikolo Bešlića in imel z njim daljši razgovor o prometnem omrežju v Sloveniji ter o prometnem osebju in o izboljšanju njihovega položaja. Kakor poroča *Slovenec*, je prometni minister Kulovcu obljubil podporo pri njegovih prizadevanjih.³⁹

Vendar je bila največja težava, s katero se je Kulovec ukvarjal, prehrana. V dnevih, ko je prevzel vodstvo stranke, so zaradi prepočasnega poslovanja oblasti, po poročanju *Jutra*, na njegovem rodnem Dolenjskem ljudje ostali

³⁴ »Belgrajske novice«, *Slovenec*, 27. februar 1941, št. 48, str. 3.

³⁵ »Vojnim oškodovancem«, *Slovenec*, 2. marec 1941, št. 51, str. 5.

³⁶ M. Konstantinović, *Politika sporazuma*, str. 327.

³⁷ »Centralistična uredba«, *Jutro*, 23. januar 1941, št. 19, str. 7; »Socialno zavarovanje naših železničarjev«, *Slovenec*, 22. januar 1941, št. 17, str. 4.

³⁸ »Naši železničarji so zborovali«, *Slovenec*, 28. januar 1941, št. 22, str. 5.

³⁹ »Politični posveti v Beogradu«, *Slovenec*, 20. februar 1941, št. 42, str. 2.

brez moke oz. posledično brez kruha.⁴⁰ Januarja so uvedli nakaznice za kruh in moko, februarja pa je Kulovec intenzivno posredoval pri raznih ministrih glede omenjene problematike. Daljši razgovor je imel s Cvetkovičem, ki je že pred tem sprejel Kreka in podpisal uredbo, da je lahko Dravska banovina vzela 100.000 din kredita za prehrano. V prvih treh mesecih leta 1941 je bil pri Kulovcu na rednih obiskih Franc Snoj, ki je bil podpredsednik stranke in predsednik Prevoda, prehranjevalnega zavoda, ki je skrbel za prehrano Slovenije.⁴¹

Kulovec, motika in slovenska avtonomija

Čeprav so bili mnogi skeptični do Kulovčevega odnosa do slovenske avtonomije, npr. britanski konzul v Zagrebu Terence C. Rapp,⁴² pa je vsaj na začetku odločno nastopil njej v prid. Prvi takšen govor je bil že zgoraj omenjeni mladini JRZ. Glas o njegovih zahtevah je segel vse do Berlina, saj naj bi *Deutsche Allgemeine Zeitung* o Kulovcu poročal, da je njegov namen, da se uresniči široka upravna avtonomija za Slovenijo. Da se je izkazal kot čuvaj linije dr. Korošca in da njegovih akcij v vladi ne gre podcenjevati. Pričakovali so, da bo kmalu dal pobudo, ki bi pomenila okrepitev in ureditev notranjepolitičnih razmer v Jugoslaviji.⁴³ Svoje težnje po avtonomiji je še bolj izrazil v Celju na seji okrajne JRZ, ko je dejal, da bi bilo najlepše darilo mlademu kralju, ko jeseni zasede prestol, že notranje urejena država in dodal: »Ko gledamo v 20 letno zgodovino naše mlade države, ko tehtamo slabe in dobre stvari, menimo da je zgodovinsko potrjeno, da je bil togi centralizem vir vseh nesreč in razprtij. Če je tako, ne kaže drugega, kakor da vzamemo motiko in ga pokopljemo za večne čase, državo pa postavimo na temelje, ki jih narekuje nauk zgodovine.«⁴⁴ Prav tako je poudaril, da je pomembno imeti dobre odnose tako z Zagrebom kakor tudi z Beogradom. »Prej so nekateri hoteli vedeti, da hodimo mimo Zagreba v Belgrad, zdaj si

⁴⁰ »V novomeškem srezu primanjkuje moke«, *Slovenec*, 21. december 1940, št. 299, str. 3.

⁴¹ »Uvedba nakaznic za kruh in moko«, *Jutro*, 21. januar 1941, št. 17, str. 5; »Za prehrano Slovenije«, *Slovenec*, 6. februar 1941, št. 31, str. 3; »Politični posveti v Belgradu«, *Slovenec*, 1. februar 1941, št. 26, str. 2; »Belgrajske novice«, *Slovenec*, 27. februar 1941, št. 48, str. 3; »Belgrajske novice«, *Slovenec*, 21. marec 1941, št. 66, str. 2; »Belgrajske novice«, *Slovenec*, 22. marec 1941, št. 67, str. 2.

⁴² Kulovec je Rappu leta 1939 zatrjeval, da je za avtonomijo, vendar si je Britanec ustvaril drugačno mnenje. Glej: Jerca Vodušek Starič, *Slovenski špijoni in SOE: 1938–1941*. Ljubljana 2002, str. 120 (dalje: J. Vodušek Starič, *Slovenski špijoni ...*).

⁴³ »Nemški listi o dr. Kulovcu«, *Slovenec*, 31. januar 1941, št. 25, str. 2.

⁴⁴ »Smernice našega političnega vodstva: Načelni govor predsednika dr. Franca Kulovca v Celju«, *Slovenec*, 4. februar 1941, št. 28, str. 5.

nekateri domišljujejo, da se predolgo zadržujemo v Zagrebu. Mi vsi vemo, da je naše razmerje tako do bratov Hrvatov kakor do Srbov in vse države pravilno. Ko sem hodil v Belgrad, sem se rad ustavil v Zagrebu. Pri vsem tem pa nisem nikoli pozabil, da je Belgrad prestolnica naše države, kjer je kraljevska vlada in sedež naše vzvišene dinastije!⁴⁵ *Slovenec* je dva dni kasneje te zahteve utemeljeval s tem, da ni ovir za te dolgoletne želje in zahteve slovenskega naroda. Saj če je bilo moč oživiti banovino Hrvatsko, bo neprimerno lažje oživeti slovensko banovino, ker so Slovenci v državi »kulturno, jezikovno in zemljepisno še neprimerno bolj jasno obeležni kakor pa Hrvati ali Srbi«. ⁴⁶ Vendar v času intenzivnega delovanja politike na zunanjepolitičnem področju prostora za nadaljevanje preureditve države enostavno ni bilo. Ciril Žebot je v tem času večkrat zahajal v Kulovčev ministrski urad. Kot je zapisal, so dobivali o preureditvi države en in isti odgovor, »da namreč pogoji za splošno zvezno ureditev še niso zreli. Glavna skrb je bila osredotočena na zunanjo politiko.«⁴⁷ V tem smislu je Miha Krek že 4. maja 1940 na zborovanju mestne organizacije JRZ v Mariboru dejal, da vprašanja slovenske samouprave ni moč pospešiti.⁴⁸ V podobnem tonu je moral tudi Kulovec priznati nemoč, ko je na širši seji mestnega odbora JRZ v Mariboru sredi februarja dejal, da je vprašanje avtonomije njihovo načelno stališče. »Toda pri tem poudarjam, da smo Slovenci vedno imeli razumevanje za prednost in nujnost neodložljivih splošnih državnih problemov, če smo tako delali v rednih časih, toliko bolj bomo tako delali v današnjih časih evropske in svetovne vojne.«⁴⁹ Vendar se Kulovec dolgoročno ni odrekel slovenski banovini, misel nanjo je samo preložil, saj je 2. marca 1941 na seji okrajnega odbora JRZ v Ljutomeru še enkrat »podčrtal« zahtevo slovenskega naroda po širši samoupravi.⁵⁰

Kulovec si je v boju za banovino želel na svojo stran pridobiti Zagreb. Tako se je odločil nasloniti se na prvaka Hrvatske seljačke stranke Vladka Mačka, s katerim sta bila v dobrih odnosih že nekaj let. Kulovec je bil tako zagovornik tesnejšega sodelovanja s HSS na volitvah leta 1935.⁵¹ Maček pa

⁴⁵ »Osnove slovenske politike«, *Domoljub*, 5. februar 1941, št. 6, str. 1–2.

⁴⁶ Jurij Perovšek, *Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih*. V: *Slovenska trideseta leta: Simpozij 1995*, ur. Peter Vodopivec in Joža Mahnič, Ljubljana 1997, str. 26 (dalje: J. Perovšek, *Slovenci in Jugoslavija* ...).

⁴⁷ Ciril Žebot, *Neminljiva Slovenija: Spomini in spoznanja iz razdoblja sedemdesetih let od majniške deklaracije*. Celovec 1998, str. 154 (dalje: C. Žebot, *Neminljiva Slovenija*).

⁴⁸ J. Perovšek, *Slovenci in Jugoslavija* ..., str. 25.

⁴⁹ »Dr. Kulovčev govor o vprašanjih naše politike: Dva njegova govora preteklo soboto in nedeljo«, *Slovenec*, 18. februar 1941, št. 40, str. 2.

⁵⁰ J. Perovšek, *Slovenci in Jugoslavija* ..., str. 26.

⁵¹ K. Zakrajšek, *Ko smo šli* ..., str. 48.

ga v svojih spominih omenja kot dobrega prijatelja.⁵² Za hrvaško naklonjenost se je bilo še treba potruditi. Maček in Kulovec naj bi se že razšla po tem, ko naj bi mu Maček po podpisu sporazuma in ustanovitvi banovine Hrvatske dejal, da se bo zdaj moral boriti nadaljnjih 20 let, da bo dobil banovino Slovenijo.⁵³ *Jutro* je poročalo 31. januarja 1941, da zagrebški časopis *Obzor* poroča o nadaljnji ureditvi države, ki bo vodila do dveh banovin, Slovenije in Srbije, in da po njihovih informacijah ne obstaja med Hrvaško in Slovenijo nobene prepreke. Slovenci naj samo vrnejo Štrigovo, Hrvatje bodo pa vrnili Drago in Osilnico. S tem bo razmejitev med Slovenijo in Hrvaško končana.⁵⁴ Medtem je *Hrvatski dnevnik* poročal, da bo Slovenija dobila svojo avtonomistično ureditev, da si to želi Maček in Hrvatje nasploh in da blokada ne prihaja z njihove strani.⁵⁵ Spor je torej obstajal. Kulovec si je moral hrvaško podporo za banovino pridobiti tako, da bi spor likvidiral, hkrati pa bi že imel začrtano mejo slovenske banovine. Tako bi ubil dve muhi na en mah. Da je bilo tako, nam kaže dejstvo, da *Slovenec* o Štrigovi sploh ne poroča. Je pa bilo bistveno bolj dejavno *Jutro*. Že konec decembra so poročali, da je zagrebški nadškof Alojzij Stepinac v Štrigovi odprl novo župnišče in napovedal v kratkem priključitev kraja k hrvaški banovini.⁵⁶ Spor se je še bolj zaostрил, ko so iz Ljutomera, pod katerega srez je Štrigova spadala, hoteli podaljšati avtobusno progo do Štrigove. V Razkrižju naj bi stvar z »velikim veseljem sprejeli«, za Štrigovo pa je obstajal strah, da bi kljub veliki želji občanov uprava zaradi političnih razlogov predlog odklonila, ker so se nekateri njeni člani zaradi nagovarjanja »priseljenih Hrvatov« navdušili nad hrvaško banovino. *Jutro* je upravičenost razmejitve v prid Dravske banovine utemeljevalo: »Razkrižje in Štrigova nista samo upravno pripojena Ljutomeru, temveč težita k njemu tudi gospodarsko in kulturno. Na obeh področjih se jima nudi mnogo od strani Ljutomera, dočim nimata od Čakovca ničesar, niti nista imela, niti ne bosta imela, čeravno ju potiskajo tja tisti, ki imajo pri tem svoje osebne račune.«⁵⁷ Na čigave osebne račune so mislili pri *Jutru*, ne vemo, so pa nekaj dni kasneje poročali, da so pri *Hrvatskem dnevniku* zapisali, da je Maček dal kaplanu Miklaužiću iz Štrigove 10.000 din za nakup oblačil za revne hrvaške

⁵² Vladko Maček, *Memoari*. Zagreb 2003, str. 228 (dalje: V. Maček, *Memoari*).

⁵³ M. Konstantinović, *Politika sporazuma*, str. 252.

⁵⁴ »Zagrebski list o perećih nalogah notranje politike«, *Jutro*, 31. januar 1941, št. 26, str. 7.

⁵⁵ »Avtonomija Slovenije in polemika med hrvatskim in italijanskim listom«, *Slovenec*, 4. februar 1941, št. 28, str. 2.

⁵⁶ »Nadškof Stepinac v Štrigovi«, *Jutro*, 27. december 1940, št. 302, str. 2.

⁵⁷ »Podaljšanje avtobusne proge iz Ljutomera v Štrigovo«, *Jutro*, 9. januar 1941, št. 7, str. 3.

otroke.⁵⁸ Ves spor naj bi šel celo tako daleč, da je Akademski organizacija Hrvatske seljačke stranke na zagrebskem vseučilištu poslala brzojavko kraljevi banski upravi v Ljubljano zaradi razmer, ki naj bi vladale v Štrigovi. Zahtevali so, naj se takoj preneha preganjanje hrvaškega prebivalstva, ki »začasno« živi na slovenskem ozemlju, naj se razveljavijo vse kazni zaradi obešanja hrvaških zastav in priznavanja hrvaške narodnosti, in zapisali, da zahtevajo takojšnjo priključitev Štrigove k banovini Hrvatski.⁵⁹ *Katolički list* pa naj bi, kakor poroča *Jutro*, pisal, da naj bi bil kaplan Miklaužić celo pred sodiščem, ker se je zavzemal za takšno rešitev, se pravi, za priključitev k banovini. Po njihovem pisanju naj bi poleg Stepinca dal izjavo o priključitvi Štrigove tudi hrvaški ban Ivan Šubašić. Po njihovem bi bilo treba zapreti tiste, ki vnašajo medplemnski nemir in ki hočejo posloveniti »hrvatske krajeve«, kot sta Štrigova in Škafarsko. »Slučaj s Štrigovo je klasičen primer zaslepljenosti, ki bo hudo škodovala interesom slovenskega naroda. Hrvatom ne more nihče jemati tega kar jim po božjih zakonih pripada.«⁶⁰ Ob takšnem pisanju hrvaškega časopisja Kulovec ni mogel ostati miren. Glede Štrigove se je pogovarjal s Stepincem že kmalu po tem, ko je prišel na čelo SLS.⁶¹ Prvič lahko v časopisju zasledimo Kulovčev obisk pri Stepincu v Zagrebu že 4. januarja 1941,⁶² bolj vsebinski pa je bil Stepinčev obisk v Beogradu pri knezu Pavlu, ko je med drugim obiskal Kulovca,⁶³ saj se je ta le nekaj dni kasneje oglasil v Zagrebu in obiskal bana Šubašića in Mačka ter imel z njima enourni pogovor. »Ko so ga časnikarji vprašali kaj je s Štrigovo in z drugimi občinami, ki naj bi se vrnile banovini Hrvatski, je odgovoril, da se bodo vsa ta vprašanja lepo in sporazumno rešila.«⁶⁴ Ozemeljski spor pa se sploh ni rešil, saj je Kulovec to izjavil na začetku meseca marca, tik pred usodnimi posvetovanji in dogodki na zunanjepolitičnem področju, tako da je meja bodoče banovine Slovenije ostala nerešena.⁶⁵

⁵⁸ »O Štrigovi«, *Jutro*, 14. januar 1941, št. 11, str. 7.

⁵⁹ »Spet Štrigova«, *Jutro*, 22. januar 1941, št. 18, str. 7.

⁶⁰ »Štrigova brez konca in kraja«, *Jutro*, 26. januar 1941, št. 22, str. 4.

⁶¹ B. Godeša, *Čas odločitev*, str. 148.

⁶² »Od nedelje do nedelje: Notranji pregled«, *Slovenec*, 5. januar 1941, št. 5, str. 3.

⁶³ »Nadžkof dr. Stepinac v avdienci pri Nj. Vis. Knezu namestniku Pavlu«, *Slovenec*, 25. februar 1941, št. 46, str. 2.

⁶⁴ »Dr. Kulovec v Zagrebu«, *Slovenec*, 2. marec 1941, št. 51, str. 2.

⁶⁵ Zgolj kot zanimivost omenimo pričevanja, da je sredi leta 1947 v Štrigovo prišla Vida Tomšič in Štrigovčanom razložila, da ne živijo več na slovenskem ozemlju. (Ivan Gerenčer, »Vida Tomšič je Štrigovčanom povedala da ne živijo več na slovenskem ozemlju« *Delo*, 4. december 1991, št. 284, str. 3). Več o dogodkih v Štrigovi po drugi svetovni vojni glej: Peter Pavel Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi in okolici v prvih letih po drugi svetovni vojni: Od nasilnega določanja meja do »nepotrebnih« likvidacij*. Ljubljana 2009.

Politična koncentracija sil na Slovenskem

Celjski februarski govor dr. Kulovca je po vsej Sloveniji močno odmeval. V njem je strankin načelnik poudaril predvsem pomirjenje med strankami zaradi časa, ki zahteva medsebojno sodelovanje na notranjem in zunanjem področju, razen seveda komunistov. »Mi ki smo brez dvoma večina našega slovenskega naroda, nosimo v prvi vrsti odgovornost za njegovo usodo. Ni sedaj čas, da bi se stranke med seboj prepirale in razpravljale pred javnostjo majhne osebne in druge zadevice. Želimo, da zaradi vsega naroda nastopi med nami pomiritev. Ali ne bi bilo lepo in dostojanstveno, ko bi se naša javna glasila dvignila visoko nad dnevne strasti in bi iz tega visokega vidika obdelovala naša narodna in državna vprašanja! Če je kdaj, je sedaj čas, da presojamo vse naše javno življenje z vidikov hierarhije vrednot. Morda je za nekatere težko da se dvignejo dnevne strasti in se dajo voditi le po največjih narodnih in državnih vrednotah. Morda je težko, toda je treba. Če je v nas dovolj samozataje, dovolj uvidevnosti, tudi ne bo težko podrediti se priznanemu narodnemu vodstvu. Zato kličem vsem: S tem naj nastopi pomirjenje, da bomo močni in veliki v časih velike preizkušnje.«⁶⁶ Slovenčev uvodnik je hitel s tolmačenjem Kulovčevega govora: »Ne smemo se čuditi, ako je predsednik dr. Kulovec v svojem nadaljnjem govoru pozval tudi druge slovenske stranke, naj zaradi sedanjega stanja v svetu, in še bolj zaradi usodnih odločitev, ki se jim gotovo bližamo, podrede svoje ločene politične želje in zahtevce skupni blaginji naroda. Večkrat slišimo iz nasprotnega tabora izraženo željo po skupni slovenski politični akciji, toda tako, da naj bi se večinska stranka prilagodila malim skupinam in njim na ljubo popustila v svojem delu in programu. To seveda nikakor ne gre. /.../ Številčno in organizatorično je naša stranka tako močna, da ji v Sloveniji ni treba iskati družčine z drugo stranko. Toda kljub temu ne izključujemo izmirjenja in sodelovanja tudi s drugimi strankami, ki so dobre volje, seveda le pod pogojem, da se le-te podrede priznanemu narodnemu vodstvu.«⁶⁷

Jutro je govor razumelo popolnoma drugače. Po njihovem si je Kulovec prizadeval za resnično pomiritev in ne za podrejanje. Strinjali so se z vsem, kar je dejal, ne pa s Slovenčevim uvodnikom. »Pritrditi se mora g. ministru, da so časi, v katerih živimo, preveč usodepolni, da bi se smele narodne sile trošiti v medsebojnih borbah. /.../ Mi delimo željo g. Kulovca, da bi bilo najlepše, ako bi mogli do takrat (do prevzema oblasti kralja Petra

⁶⁶ »Smernice našega političnega vodstva: Načelni govor predsednika dr. Franca Kulovca v Celju, Slovenec, 4. februar 1941, št. 28, str. 5.

⁶⁷ »Celjski govor dr. Kulovca«, Slovenec, 4. februar 1941, št. 28, str. 1.

II – o. p. T. I.) že imeti urejeno vprašanje naše notranje reorganizacije. /.../ Tudi mi smo pristaši pomirjenja in smatramo, da današnja doba nalaga vsakomur, da se resno zamisli nad tem problemom. Pogoji, da pridemo do njegove rešitve, niso težki. Treba se je odreči strankarski ekskluzivnosti, metodam, ki v politično drugače mislečem vidijo le nasprotnika, ki ga je treba do kraja preganjati in katerega mišljenje je treba odbijati, pa če bi bilo stokrat uvaževanja vredno. /.../ Čitali smo komentar, ki ga je objavil Slovenec k govoru g. ministra. Radi bi rekli, da smo izvajanja dr. Kulovca bolje razumeli nego glavno glasilo JRZ. Slovenec smatra, da je pomirjenje mogoče le, če se vse stranke podredijo eni in jo priznajo za svoje narodno vodstvo. Po tej poti seveda ni mogoče priti do cilja, o katerem je govoril g. minister.«⁶⁸ Enako navdušeni so bili pri mariborski socialistični *Delavski politiki*. Tudi oni so razumeli govor podobno kot pri *Jutru*. Zapisali so: »Ako je izjava g. ministra veren prikaz novega razpoloženja v stranki, kateri je stopil na čelo, je to izjavo tudi od naše strani za pozdravit. Socialisti se dobro zavedamo težkega položaja, ki je nastal za nas vse zaradi vojne, ki divja okrog nas. /.../ Zato želimo, da se meščanske stranke med seboj pomirijo, ker bomo mi le pozdravili in pod danimi pogoji tudi podpirali, kakor smo aktivno podpirali enotno narodno gibanje v letih 1917–1919, ker nam je konsolidacija v prid naroda in države nad začasnimi strankinimi ali osebnimi koristmi.«⁶⁹ Tudi *Nova pravda* je pisala o Kulovčevem »zgodovinskem« pozivu. »Pomiritve si najbolj želi delavstvo. Delavci vedo, da morajo in bodo morali za splošne narodne koristi prinašati največje žrtve. Zato hočejo, da je vodstvo naroda in države vsestransko zrelo in v vseh ozirih na višku.«⁷⁰ Bolj previdna pa je bila celjska *Nova doba*, ki je zapisala, da bodo raje počakali na dejanja, saj besedam ne gre verjeti, a so za njih dragocenega pomena.⁷¹ Nekaj dni kasneje je na banovinski seji JNS Ivan Pucelj dejal, da ne ve, kaj naj si misli o govoru dr. Kulovca, saj da je bilo objavljenih več različic slednjega. »Ko smo čitali potem o njih uvodnik v Slovincu: smo dobili vtis, da smatrajo gotovi krogi besede dr. Kulovca le kot poziv vsem naprednim ljudem, naj se popolnoma vdajo volji Jugoslovanske radikalne zajednice, pa bo nastopilo pomirjenje. Počakati moramo torej, da se strani JRZ pojmi razčistijo. /.../ Reorganizacija države ni rešljiva potom strankarskih sklepov, temveč le v sporazumu vseh faktorjev, ki igrajo soodločilno vlogo v narodnem življenju in so šele v

⁶⁸ »H govoru ministra dr. Kulovca«, *Jutro*, 6. februar 1941, št. 31, str. 1.

⁶⁹ »Premirje in enakopravnost«, *Delavska politika*, 8. februar 1941, št. 15, str. 1.

⁷⁰ »Mir bodi med nami«, *Nova pravda*, 6. februar 1941, št. 6, str. 1.

⁷¹ »Izjava ministra dr. Kulovca«, *Nova doba*, 7. februar 1941, št. 6, str. 1.

svoji skupnosti nositelji narodove ideje. /.../ Take samouprave, sestavljene po enostranskem kalupu, bi ne značile konsolidacije, temveč bi bile samo pričetek novih težkih bojev, ki bi mogli resno ogroziti uspeh, katerega si vsi želimo. Mi smo iskreni pristaši notranjega pomirjenja. /.../ Tako sodelovanje je mogoče le na podlagi načelne enakopravnosti in nikakor ne na osnovi podrejenosti enih napram drugim. /.../ Pomirjenje zahteva ureditev medsebojnih odnošajev na podlagi medsebojnega spoštovanja.«⁷² *Jutro* je nato čez nekaj dni žalostno ugotovilo, da se glasilom JRZ ni zdelo omembe vredno povzeti govora Ivana Puclja. Še slabše, o njem so pisali zlonamereno. Vseeno so verjeli, da so prav razumeli Kulovčeve besede, kar naj bi jim zatrjevali tudi iz krogov JRZ, zato so kljub jasnemu pisanju *Slovenca* bolj verjeli besedam »šefa« slovenske JRZ, ki predstavlja neko avtoriteto, kot pa *Slovenčevim* komentarjem. »V enem in drugem primeru je na mestu, ako počakamo s končno sodbo,« so še zapisali.⁷³

V Mariboru je sredi februarja Kulovec dal vedeti, da so bili Slovenčevi komentarji pravilni. »Tukaj le slovesno izjavljam, da imamo mi zgodovinsko legitimacijo slovenskega naroda, da ga zastopamo v njegovem domačepolitičnem življenju. /.../ Če smo govorili o pomirjenju, je to bil dokaz, da se zavedamo vse svoje odgovornosti. Prav zato, ker vemo, da smo močni, zelo močni, ker so naše vrste enotne, prav radi tega smo vsemu narodu pokazali našo polno odgovornost in poklicali k pomirljivosti. Prav radi tega smo podčrtali dejstvo, da so stvari, ki se visoko dvigujejo nad ozki krog strankarskih teženj manjših ali večjih skupin, ki pa niso narod. Mi smo rekli svojo besedo. Ker se zavedamo svoje moči, hočemo biti lojalni in pravični! Pred zgodovino ne bomo nosili odgovornosti, če se del naroda iz strankarsko-političnih razlogov ne bo hotel dvigniti višje, če bo napačno tolmačil naše cilje in namene in s tem tolažil vest. /.../ Še enkrat poudarjam: Mi hočemo pomirjenje ker smo močni. Zgodovina nam ne bo mogla očitati, da nismo v teh težkih časih storili vsega, kar je bilo potrebno.«⁷⁴ V podobnem tonu je *Slovenec* zapisal nekaj dni kasneje, da je koncentracija političnih sil v Sloveniji že dokončana. »Zato je tudi koncentracija slovenskih pozitivnih političnih sil že dokončno izvršena, dr. Kulovec s svojimi sodelavci pa ima polno pravico in pooblastilo, da v celoti zastopa vse koristi in težnje slovenskega naroda.«⁷⁵ Kulovec pa je v začetku marca v

⁷² »Smernice nacionalne politike«, *Jutro*, 11. februar 1941, št. 35, str. 3.

⁷³ »Ne mnogo srečen začetek«, *Jutro*, 14. februar 1941, št. 38, str. 1.

⁷⁴ »Dr. Kulovčev govor o vprašanih naše politike: Dva njegova govora v Mariboru preteklo soboto in nedeljo«, *Slovenec*, 18. februar 1941, št. 40, str. 2.

⁷⁵ »Od nedelje do nedelje: Notranji pregled«, *Slovenec*, 2. marec 1941, št. 51, str. 2.

Ljutomeru dejal: »Vlada narodnega sporazuma je najboljša koncentracija, ker predstavlja ogromno večino našega ljudstva.«⁷⁶

In kako se je na Kulovčeve mariborske besede odzvalo *Jutro*? V bistvu zelo spravljivo. Niso blatili Kulovca, niti ga niso posebej napadali, so pa stopili sebi v bran. Pogoje za politiko pomirjenja so iskali v tem, da opozicija dobi pravico do kritike in da mora biti enakopravna. »Kadar se bodo odnošaji med vladajočo stranko in organizirano opozicijo ustvarili na tej zdravi podlagi, potem bo preko noči nastalo pomirjenje, ki ga vsi želimo. Morebitno sodelovanje pri posameznih važnih splošnih nalogah se razvije iz take situacije po praktični potrebi, kadar jo uvidita obe strani. /.../ Kar pa se tiče »zgodovinske legitimacije« v odločilnih časih, se spominjamo na dobo 1917–1918. Takrat smo si Slovenci kot vrhovno vodstvo svoje domače politike ustanovili Narodni svet, ki je izključil vsako enostransko strankarsko ingerenco ter si je v osebi Ivana Hribarja izbral svojega predsednika brez ozira na strankarsko pripadnost.«⁷⁷ Takšno pisanje *Jutra* pa je izražalo seveda tudi mnenje in stanje, kakršno je vladalo znotraj JNS in je prišlo v ospredje na predvečer napada nad Jugoslavijo.

Kulovec in njegovo razmerje do vprašanja vojne

»Kot vojni kurat je predobro poznal gorje, ki ga narodom prinaša vojska. Zato je vnaprej videl in čutil tudi nesrečo, ki bo zadela Slovence, če se bo nad njimi razbesnela vojna vihra. Zato je storil vse, da bi to nesrečo preprečil, da bi narodu ohranil mir, ali da bi vsaj vojno nevarnost čim dalj odložil v bodočnost. Ni uspel!«⁷⁸ Prav s tega vidika moramo gledati na Kulovčevo delovanje v odnosu do vprašanja vojne. Kulovec je bil leta 1914 ob izbruhu prve svetovne vojne mobiliziran in je spremljal slovenske fante kot vojaški kurat po bojiščih Galicije, kasneje na soški in na koncu na tirolski fronti.⁷⁹ Tako je videl vojne grozote iz prve roke, zato je bil njegov zunanjepolitični program naravnán na ohranjanje miru in, kot bomo videli, ni imel nikakršne povezave s prostovoljnim podrejanjem silam osi.

Svoj pogled na zunanjo politiko je Kulovec nakazal že v novoletnem nagovoru v *Slovincu*. »Vodstvo naše države je bilo v varnih rokah. Previdno smo prebrodili vse težave in mirno lahko opravljali vsak svoje delo. Okoli

⁷⁶ »Vlada sporazuma hoče dostojanstveno ohraniti naš mir«, *Slovenec*, 4. marec 1941, št. 52, str. 2.

⁷⁷ »Nekaj ugotovitev«, *Jutro*, 20. februar 1941, št. 43, str. 1.

⁷⁸ »Ob 20 letnici dr. Kulovčeve smrti«, *Svobodna Slovenija*, 6. april 1961, št. 14, str. 2.

⁷⁹ Prav tam.

nas so divjale vojne grozote, mi smo živeli v miru. Ali se zavedamo, kakšno dobroto uživamo, da imamo mir?»⁸⁰ Še bolj jasen je bil mesec kasneje, v svojem govoru 2. februarja v Celju, se pravi v času obnove jugoslovansko-nemških odnosov, saj je Danilo Gregorič odšel v Berlin šele 5. februarja pa še to tajno, tako da Kulovec zagotovo ni vedel nič o tem.⁸¹ Slovenčev uvodnik je o Kulovčevem celjskem govoru poročal, da se je na koncu zahvalil knezu Pavlu, ker je z veliko modrostjo do sedaj zagotovil, da država ni v vojni.⁸² V govoru je dejal: »Draginja raste, pritiska vse prebivalce, vrste se vpoklici, toda kaj so vse te žrtve v primeru s strašnim trpljenjem, ki je prišlo med druge narode naše celine. Vsak razsoden človek mora priznati, da je lažje prenašati te žrtve, kakor pa stati pred kanoni in puškami. /.../ Mi imamo svojo narodno vojsko, v kateri služijo naši možje in fantje, in ta vojska je čuvar naše varnosti. Kar njej žrtvujemo, žrtvujemo sebi in za mir.«⁸³ Podobno je Kulovec ponovil svoje stališče marca v Ljutomeru, ko je dejal: »Vi vsi, ki ste tukaj navzoči, ste tudi člani naše narodne vojske. Vi veste, da je naša vojska naše največje orožje miru, pa tudi obramba miru. Zato bomo radi žrtvovali za našo vojsko in ji zvesto služili.«⁸⁴ Obisk Cvetkovića in zunanjega ministra Aleksandra Cincar-Markovića v Tretjem rajhu 14. februarja 1941 pa je v Mariboru komentiral kot dokaz, da si vlada prizadeva za mir in mirno rešitev. Dejal je še: »Če vlada narodnega sporazuma ne bi ničesar drugega storila, kakor to, da je naši domovini ohranila mir, bi ji morali vsi brez izjeme peti slavo. Treba je priznati, da dajemo velike žrtve, toda vse te žrtve gredo na oltar miru, ki ga vsi tako vroče želimo.«⁸⁵ Kulovčevi govori so bili jasni in so potekali, še preden je prišlo do seje kronskega sveta 6. marca 1941 in drugih usodnih dogodkov.

5. marca 1941 se je knez Pavle vrnil s tajnega srečanja s Adolfom Hitlerjem in za naslednji dan sklical sejo kronskega sveta, na katero je bil povabljen tudi Kulovec. Po pričevanju Ilije Jukića⁸⁶ je Kulovec že pred samo sejo govoril z ministrom za vojsko, generalom Petrom Pešičem, in generalom Petrom Kosićem, ki je bil vodja generalštaba. Oba sta bila proti vstopu

⁸⁰ »Dr. Franc Kulovec«, Slovenec, 1. januar 1941, št. 1, str. 1.

⁸¹ B. Godeša, Čas odločitev, str. 153.

⁸² »Celjski govor dr. Kulovca«, Slovenec, 4. februar 1941, št. 28, str. 1.

⁸³ »Smernice našega političnega vodstva: Načelni govor predsednika dr. Kulovca v Celju«, Slovenec, 4. februar 1941, št. 28, str. 5.

⁸⁴ »Vlada sporazuma hoče dostojanstveno ohraniti naš mir«, Slovenec, 4. marec 1941, št. 52, str. 2.

⁸⁵ »Dr. Kulovčev govor o vprašanjih naše politike«, Slovenec, 18. februar 1941, št. 40, str. 2.

⁸⁶ V času, ko je Maček stopil v vlado s sporazumom je bil Jukić vodja njegovega kabineta. Kasneje je Maček dosegel, da je bil Jukić imenovan za tretjega sekretarja na ministrstvu za zunanje zadeve. Glej: Maček, Memoari, str. 202.

Jugoslavije v vojno, saj je nemški vojaški stroj uničujoč, jugoslovanska vojska pa bi izgubila težko pridobljen ugled. O teh pogovorih je Kulovec obvestil tudi Mačka.⁸⁷ Sicer je vojska že tako ali tako bila na slabem slovesu. Maček se spominja, da je bila že prva mobilizacija katastrofalna. Vojaki so zmrzovali celo zimo 1939/1940. Mobilizirali so 700.000 ljudi, gunjev (slabša volnena odeja) pa so imeli za samo 250.000 ljudi, čeprav je vojska imela letni proračun okrog tri milijarde dinarjev. Vojska ni vse leto 1940 delala »ništa nego gluposti, koje nisu imale baš nikakve strateške svrhe«, tako da so se kmetje pričeli upravičeno pritoževati. »Ne znam još ni danas da li je razlog tim postupcima bila zla namjera, ili nesposobnost vojnog vodstva,«⁸⁸ pa se Maček sprašuje v spominih. Nezmožnosti vojaštva se je spominjal tudi glavni urednik Slovenca Ivan Ahčin, ki je k temu dodal še: »Vojaštvu ni bila dana možnost, da bi se seznanilo z novim modernim orožjem. Takega orožja največkrat sploh ni bilo na razpolago. /.../ Mobilizacija se je v zgodnji spomladi 1941 pospešeno nadaljevala. Seveda na način, ki je vzbujal začudenje in pomilovanje: Tega in tega dne naj se poklicanec javi v tej grapi, v gozdiču na označenem polju ...«⁸⁹ Velikokrat se je tudi dogajalo, da so bili nekateri vpoklicani celo po petkrat, nekateri pa niti enkrat, kar je seveda privedlo do razburjenja prebivalstva.⁹⁰

Če se vrnemo h kronskega svetu, 6. marca 1941 je slednji zasedal v sestavi: knez Pavle, druga dva regenta (Radenko Stanković in Ivan Petrović), Cvetković, Maček, Kulovec, Aleksandar Cincar-Marković, general Peter Pešić in minister dvora Milan Antić. Knez Pavle je prisotne obvestil o svojem pogovoru s Hitlerjem. Slednji je zavrnil nenapadalni pakt, ki ga je ponujal Pavle, in zahteval pristop k trojnemu paktu, ni pa znal Pavle povedati, ali jih bo Hitler napadel, če pristop odklonijo. Cvetković je nato energično opozoril na to, da Solun ne sme biti okupiran, drugače je Jugoslavija že kapitulirala. Pešić je dejal, da bi vojaško stanje lahko bilo kritično, in ocenil, da se lahko borijo največ dva meseca. Stanković je sprejel Cvetkovićeve argumente ter predlagal drugačen pristop, in sicer da bi se premaknili na jug h grškimi in k britanskimi četami, bojevanje na severu države pa bi jim to omogočilo. Nato je Maček vprašal Markovića, ali lahko pristopijo k trojnemu paktu brez obveznosti, da bi morali nuditi pomoč vojskujočim se

⁸⁷ Ilija Jukić, *The fall of Yugoslavia*. London-New York 1974, str. 51–52. (dalje: I. Jukić, *The fall of Yugoslavia*).

⁸⁸ V. Maček, *Memoari*, str. 197–198.

⁸⁹ Ivan Ahčin, *Spomini na začetek naše tragedije. V: Koledar Svobodne Slovenije 1951*, Buenos Aires 1951, str. 130 (dalje: I. Ahčin, *Spomini na začetek naše tragedije*).

⁹⁰ »Vojni minister o vpoklicih k vojaškim vajam«, *Slovenec* 19. januar 1941, št. 15, str. 2; V. Maček, *Memoari*, str. 199.

državam, in ali se lahko na nemške obljube zanesejo. Marković je odgovoril, da Tretji rajh nudi teritorialno integriteto Jugoslavije, zagotavljajo tudi, da bo isto storila Kraljevina Italija, in da ne zahtevajo nobene vojaške pomoči. Dejal je še, da so Nemci pripravljeni dati Jugoslaviji Solun in mogoče še kaj več, je pa treba s pristopom pohiteti, da Hitler ne bi povečal svojih zahtev.⁹¹ Naslednji je govoril Kulovec. Ilija Jukić je poudaril, da je nastopil odločno za politiko ohranjanja miru, četudi znotraj trojnega pakta, seveda pod pogojem, da Nemci sprejmejo jugoslovanske zahteve: da v vojni ne bo sodelovala, da ne bo dovolila prehoda tujim četam čez svoj teritorij, kakor tudi ne bo dovolila vojaškega transporta čez Jugoslavijo. Dalje naj bi dejal: »Če naš pristop k trojnemu paktu prestavi naš vstop v vojno samo za en mesec, se za to popolnoma zavzamem. Argument, da bomo popolnoma obkoljeni če Tretji rajh ali Kraljevina Italija zasedeta Solun ne naredi name nobenega vtisa. Jaz sem mnenja, da smo že sedaj popolnoma obkoljeni (Pet dni prej, se pravi 1. marca, je k trojnemu paktu pristopila še Bolgarija in se pridružila Madžarski, Romuniji, Tretjemu rajhu, Kraljevini Italiji itd. Edina soseda, ki ni bila podpisnica ali ni bila pod okupacijo, je bila v tistem času Grčija. – o. p. T. I.). Imeli bomo še zadosti priložnosti za borbo s Tretjim rajhom, če se ta ne bo držal svojih obljub. Qui habet tempus, habet vitam (Kdor ima čas ima življenje).«⁹² Nato so glasovali vsi z izjemo kneza Pavla in soglasno sprejeli odločitev, da so za pristop k trojnemu paktu, pod pogoji, ki jih je navedel Kulovec, in še dva pogoja so dodali: da bodo te obljube javno objavljene in da se Solun »rezervira« za Jugoslavijo.⁹³ Podobno je Kulovec argumentiral podpis pakta tudi v Ljubljani sredi marca v krogu prijateljev, ko je dejal: »Vojna z Nemčijo je gotova stvar, pa če pakt s Hitlerjem podpišemo ali ne. Ako ga podpišemo, se bo morda dala vojna odložiti vsaj za nekaj mesecev, za pol leta, morda še več. Med tem bi se pripravili. Ako ga ne podpišemo, bo vojna morda že ta teden, morda drugi. Gotovo pa bo tu v najkrajšem času. V tem slučaju pa bo Slovenija največ trpela. Kar groza me spreleti, ako pomislim na to. Vendar pa, ako pakta ne podpišemo, imamo zagotovljeno pomoč od Amerike. Tudi za mirovno konferenco nam je bil zagotovljen ugoden položaj.«⁹⁴

Bolj ali manj vemo, kaj je sledilo. Po izmenjavi mnenj s Tretjim rajhom in nekaterimi popravki je kronski svet nekaj dni kasneje potrdil pristop k trojnemu paktu, ker pa svet ni imel zakonske podlage za sprejemanje

⁹¹ I. Jukić, *The fall of Yugoslavia*, str. 52–54.

⁹² I. Jukić, *The fall of Yugoslavia*, str. 54. Avtorjev prevod.

⁹³ Prav tam.

⁹⁴ K. Zakrajšek, *Ko smo šli ...*, str. 52.

takšnih odločitev, je o pristopu morala odločiti vlada. »Tako je prišel usodni 20. marec, ko so najprej na sestanku kronskega sveta sklenili pristop Jugoslavije k trojni pogodbi, zvečer istega dne pa tudi na seji vlade, ki je trajala tri ure. Sklep kronskega sveta je na seji vlade podprl najprej Maček, zatem Kulovec in potem drugi ministri razen treh,«⁹⁵ kar je povzročilo krizo vlade. Proti so glasovali Branko Čubrilović, Srđan Budisavljević in Mihailo Konstantinović. Dva dni kasneje, 25. marca 1941, sta Cvetković in Cincar-Marković v dvorcu Belvedere podpisala pristop k trojnemu paktu.⁹⁶ V Britaniji šolani knez Pavle se je pred ameriškim poslanikom Arthurjem Biss Laneom naknadno, še pred podpisom pristopa k paktu, ves razburjen branil, da so ga v to prisilili Hrvatje, Slovenci, druga dva regenta in opozicija generala Petra Živkovića.⁹⁷

Nepolnoletni kralj polnoleten

27. marca so se deloma uresničile grožnje generala Dušana Simovića, izrečene 24. marca v Belem dvoru, ko je trdil, da obstaja možnost, da bo letalstvo bombardiralo Beli dvor in ministrstva, če pride do pristopa k trojni pogodbi.⁹⁸ Še nepolnoletnega Petra II. so pučisti razglasili za kralja in po radiu objavili njegov razglas pod pretvezo, da ga je prebral sam.⁹⁹ »V teh za naše ljudstvo težkih trenutkih sem se odločil, da prevzamem kraljevsko oblast v svoje roke. Kraljevski namestniki so dobro razumeli moje pobude in so takoj iz lastnega nagiba odstopili. Vojska in mornarica pa sta se mi takoj stavili na razpolago in izpolnjujeta moja povelja. Vse Srbe, Hrvate in Slovence kličem, da se zbero okrog prestola, ker je to v sedanjih resnih trenutkih najboljšo jamstvo, da se ohranita red na znotraj in mir na zunaj. Naročilo za sestavo nove vlade sem dal armadnemu generalu Dušanu S. Simoviću. Z vero v Boga in v bodočnost Jugoslavije kličem državljane in vsa oblastva v državi, da izpolnjujejo svojo dolžnost do kralja in domovine.«¹⁰⁰

Državni udar je Kulovca in Kreka povsem presenetil. Na njuna stanovanja so prišli častniki in ju pripeljali h generalu Simoviću. Zasedba ministrstev je že bila določena. Krek naj bi prišel v vlado šele na izrecno zahtevo

⁹⁵ Metod Mikuž, *Slovenci v stari Jugoslaviji: Oris zgodovine Slovencev 1917–1941*. Ljubljana 1965, str. 518.

⁹⁶ L. Boban, *Maček i politika ...*, str. 374.

⁹⁷ I. Jukić, *The fall of Yugoslavia*, str. 57.

⁹⁸ M. Konstantinović, *Politika sporazuma*, str. 342; V. Maček, *Memoari*, str. 215.

⁹⁹ C. Žebot, *Neminljiva Slovenija*, str. 156.

¹⁰⁰ »Nj. Vel. kralj Peter II. na prestolu«, *Slovenec*, 28. april 1941, št. 71, str. 1.

Kulovca. Spremembe so bile samo v vrstah srbskih strank, medtem ko so ministri iz vrst SLS in HSS ostali nespremenjeni.¹⁰¹ Ob 9. uri zjutraj se je tako Kulovec pripeljal v glavni generalštab k Simoviću. Imenovan je bil za gradbenega ministra, Krek pa za ministra brez listnice. Kulovec je imel z generalom dlje časa razgovor, nakar je odšel v gradbeno ministrstvo in prevzel resor, kakor so to storili drugi ministri. Opoldne so se člani nove vlade prvič sestali in imeli svoje prvo zasedanje.¹⁰² Že razglas kralja, v katerem omenja »mir na zunaj«, in sestava vlade, sta dala sklepati, da vendarle ne gre za »prozahodni« udar, čeprav je bilo sprva tako videti in ga je tudi Hitler razumel na takšen način. Da bi bila situacija še bolj zakomplicirana, se je Maček v času udara nahajal v Zagrebu, drugi ministri iz vrst HSS pa v Beogradu. V razglasu je bil Maček sicer imenovan za podpredsednika vlade, vendar na to še ni pristal. Pričela so se pogajanja med Mačkom in novo vlado. Hrvata je namreč zanimalo dvoje; kakšno stališče ima nova vlada do sporazuma oz. do banovine Hrvatske ter kakšno je stališče do sil osi.¹⁰³ Na prvi seji nove vlade je Kulovec predlagal, da nova vlada poda jasno izjavo, da ne spreminja obstoječega stanja na zunanje-političnem področju. Drugi ministri so temu nasprotovali, češ da je javno mnenje proti čemu takemu, saj so se po 25. marcu pojavile demonstracije in so ljudje državni udar razumeli kot prestop k zaveznikom. Na seji so celo sestavili odbor, ki bi delal na sestavi deklaracije, vendar so na koncu zaradi različnih mnenj sklenili, da vlada ne bo dajala nobene izjave, ampak jo bo podal le ministrski predsednik.¹⁰⁴

Medtem ko je Maček okleval, ali vstopiti v vlado ali ne, je 28. marca povedal nekemu inž. Derfflerju, da verjame, da bosta Krek in Kulovec ravnala sporazumno z ministri HSS.¹⁰⁵ Še zanimivejše je tisto, kar je moč prebrati v telegramu Južnonemškega inštituta v Gradcu, poslanem zunanjemu ministrstvu v Berlin dne 1. aprila 1941 ob 15.20: »Na pitanje konfidenta, što će Maček raditi ako bi beogradski krugovi ipak uspjeli, Maček je izjavio, da će tada Njemačka imati riječ. On bi se sam smjesta obratio Njemačkoj zvanično za zaštitu i u tome bi se slučaju postarao za red i mir u Hrvatskoj. Kulovec se u tom pogledu potpuno slaže s Mačekom.«¹⁰⁶ Vse

¹⁰¹ J. Arnež, SLS, str. 29; Alojzij Kuhar, *Beg iz Beograda aprila 1941*. Ljubljana-Washington D. C., str. 19 (dalje: A. Kuhar, *Beg iz Beograda aprila 1941*).

¹⁰² »Prva seja nove vlade«, *Slovenec*, 28. april 1941, št. 72, str. 4.

¹⁰³ L. Boban, *Maček i politika ...*, str. 388.

¹⁰⁴ *Zapisnici sa sednica ministraskog saveta kraljevine Jugoslavije 1941–1945*, ur. Zoran Živković in Miladin Milošević, Beograd 2004, str. 1 (dalje: *Zapisnici sa sednica ...*).

¹⁰⁵ L. Boban, *Maček i politika ...*, str. 391.

¹⁰⁶ Prav tam, str. 396 in 432.

to kaže na dejstvo, da sta bila Maček in Kulovec dogovorjena o skupnem nastopu v kritičnih trenutkih – ali pa je vsaj Maček mislil tako. Kulovec je namreč nameraval v primeru vojne odstopiti in se vrniti v Slovenijo, zamenjal pa naj bi ga Snój.¹⁰⁷

30. marca 1941 sta v pisarnah banovinske uprave potekala dva sestanka. Snój se je prvega spominjal leta 1948 takole: »V nedeljo dne 30. 3. 1941 dopoldne me je takratni ban dr. Natlačen poklical v pisarno na banovini. Tam sem že našel Marka Krajnca, Mihelčiča in menda je bil navzoč tudi Adlešič. Čakali so v strankarski sobi, ker je bil Natlačen zadržan. Pri Natlačenu je bil takrat bivši minister Pucelj. Ko je Pucelj odšel, smo se zbrali v pisarni Natlačena. Ta nam je povedal, da je prišel Pucelj ponuditi svoje sodelovanje z ozirom na težek položaj in nevarnost vojne. Dr. Natlačen je poročal o trenutnem položaju ter je izrazil mnenje, da je vojna neizogibna. Med razgovorom je prišel dr. Kuhar, ki na sestanek ni bil povabljen in je na svojo lastno iniciativo iskal bana. Povedal je, da se je odločil, da gre v inozemstvo, ter je hotel v zvezi s tem govoriti z banom. Takoj se je pričel razgovor o potrebi, da bi nekaj ljudi odšlo v inozemstvo. Gabrovšek se je takoj ponudil. Dogovorjeno je bilo, da naj Kuhar in Gabrovšek odideta v Beograd in naj od tam preko Grčije skušata priti do Londona. Nato je pričel razgovor o posledicah, ki jih bo vojna imela za Slovenijo. Bilo je jasno, da se Slovenija dolgo ne bo mogla držati ter da bo fronta v najboljšem slučaju šla preko Gorjancev. Dogovorjeno je bilo, da za slučaj okupacije politično eksponirani ljudje ne smejo prevzemati nikakih odgovornih funkcij do čim, da naj ljudje na gospodarskih pozicijah (zadružne zveze, zbornice itd.), ostanejo na svojih mestih in skušajo varovati interese prebivalstva. Ko je razgovor še trajal, je prišel neki general, mislim, da je bil general Nedeljkovič in je hotel govoriti z banom. Vsled tega smo se razšli in smo se dogovorili, da se isti dan popoldne zopet dobimo na istem mestu v svrhu nadaljnjega razgovora.«¹⁰⁸ Nato je odšel Snój na Gorenjsko, kjer je imel, kakor sam pravi, še nekaj opravkov. Alojzij Kuhar se spominja, da je bil proti poldnevu 30. marca 1941 v Šentvidu v Zavodu sv. Stanislava. V tem času, ko je bil tam, se je v zavod pripeljal tudi Snój, ki je odpeljal prof. Jakoba Šolarja. V prvih urah popoldneva se je Kuhar vrnil v Ljubljano. Ko je hodil preko gradu, je srečal neke duhovnike, ki so mu povedali, da je Kulovec v Ljubljani, zato je odhitel do njegovega stanovanja skupaj s katehetom Ivanom Pivkom, ki ga je vmes srečal. Ker tam ni našel Kulovca, je odšel do

¹⁰⁷ Franc Snój, »Spomini člana emigrantske vlade (začetek)«, Delo, 16. april 1998, št. 88, str. 21 (57).

¹⁰⁸ ARS, Zaslíhanje Franca Snoja, dne 19. julij 1948, str. 14463.

stanovanja Mihe Kreka, kjer pa tudi ni bilo nikogar. Nato sta odšla v stanovanje k Francu Gabrovšku in kaj kmalu je prišel Miloš Stare z nalogo, da takoj privede na banovino Gabrovška, ker bo zasedal strankin odbor. Gabrovšek je povabil Kuharja, naj pride zraven, kar je ta tudi storil.¹⁰⁹

Popoldne, ko so imeli drugi sestanek, so bili tako prisotni: Marko Natlačen, Franc Snoj, Jure Adlešič, Ivan Ahčin, Franc Gabrovšek, Miloš Stare, Fran Milavec, Ivan Avsenek in Alojzij Kuhar. Podana sta bila dva referata dveh kurirjev. Miloš Stare, ki je prišel iz Beograda, je poročal, da je državni udar notranjepolitičen in da so hoteli srbski krogi samo zamenjati Dragišo Cvetkoviča. Zaradi protestov je v zunanjepolitičnem kontekstu udar izpadel kot prozahodno usmerjen. Upanje na mirno rešitev je še obstajalo, zunanji minister Momčilo Ninčič je izjavil nemškemu poslaniku, da bo vlada spoštovala dunajski podpis in da sta v vladi dve struji. Ena, ki želi ohraniti mir in je številčno močnejša, in druga, ki je po številu mest manjša, a vplivnejša, in želi v vojno. »Kot posebno sporočilo od predsednika stranke g. ministra dr. Kulovca in ministra dr. Kreka je kurir javil njuno željo, da Slovenska ljudska stranka sprejme vse potrebne sklepe za primer, da bo Slovenija v bližnjih dneh od sovražnika okupirana.«¹¹⁰ Kurir iz Zagreba pa je poročal, da se mu je delno posrečilo priti v stik z voditelji Hrvatov, ki še vedno niso vstopili v vlado, saj so zahtevali nova jamstva proti politiki pučev, vendar o posebni nalogi, ki jo je imel, ni poročal nič pozitivnega. Informirati bi se namreč moral »o vprašanju eventualnega sodelovanja Slovencev s Hrvati za primer sovražnega vpada v državo in za primer njene morebitnečasne razdelitve«.¹¹¹ Stranka je nato sprejela dva sklepa. Stranka naj pošlje v tujino dva svoja opolnomočena zastopnika, da kot njena delegata povsod, kjer koli bo že to potrebno, nastopata za nacionalni program stranke, in da ob sovražni zasedbi slovenskega ozemlja ne sme ne stranka ne njena organizacija niti kak njen funkcionar na kakršen koli način sodelovati s sovražno oblastjo ali z njenimi organizacijami. Za pot sta bila določena Gabrovšek, ki naj bi se o tem pogovarjal že dan prej z Avsenekom, in Kuhar. Na koncu je prišel poveljnik general Stefanović z važnim sporočilom, zato so se drugi umaknili v stransko sobo in se vrnili nazaj k banu po generalovem odhodu. Ban jim je nato povedal, da je general dobil mobilizacijski ukaz, vendar z omejitvijo na dan 1. april, in še to le v kuvertah. Sprejeli so še sklep, da se še enkrat skuša priti v stik s Hrvati v Zagrebu zaradi morebitnega skupnega nastopanja, če bi prišlo do

¹⁰⁹ A. Kuhar, Beg iz Beograda aprila 1941, str. 11.

¹¹⁰ Prav tam, str. 11–12.

¹¹¹ A. Kuhar, Beg iz Beograda aprila 1941, str. 12–13.

predvidenih političnih posledic. Nato so se razšli.¹¹² Snoj se je leta 1948 spominjal, da se je na Gorenjskem zadržal dlje časa, kakor bi želel, in je zato zamudil na sestanek. »Ko sem prišel na banovino, je sestanek že končal. Ban Natlačen mi je povedal, da so govorili o financiranju odhoda Gabrovška in Kuharja, povedal mi je tudi, da mu je dopoldne general povedal, da je odrejena splošna mobilizacija, akoravno to še ni bilo javno objavljeno. Nato sva govorila o problemu prehrane in nakupih, ki jih je treba za Prevod izvršiti ter o ukrepih za racionaliziranje. Primanjkovalo je predvsem moke, ker je bil dovoz vsled vojnih transportov onemogočen.«¹¹³

Iz napisanega torej razberemo, da se Snojeva in Kuharjeva zgodba precej razlikujeta. Da zgodbo še bolj zakompliciramo, obstajajo Snojevi spomini, v katerih izpove drugo različico, kot jo je povedal leta 1948. Pravi namreč, da je odšel 28. marca v Beograd, da bi dobil informacije o prevratu iz prve roke. Kulovec je bil ves razburjen in je bil prepričan, da je vojna neizbežna. Dalje pravi: »V soboto 29. marca, zvečer sem se odpeljal nazaj v Ljubljano. Vlak je imel precej zamude, zato smo prispeli šele pozno dopoldne. Na postaji me je čakal uradnik z banovine z avtom in mi povedal, da je na banovini neka konferenca. Pri dr. Natlačenu je bilo zbranih več predstavnikov stranke, ki jih je sklical na razgovor. Večji del konference sem zamudil. Ko sem prišel, so ravno govorili o tem, da naj bi šel dr. Kuhar v inozemstvo. Njemu se je na svojo pobudo pridružil še Franc Gabrovšek. Na kratko sem poročal o vsemu, kar sem izvedel v Beogradu, še predno pa se je o mojem poročilu pričelo razgovarjati, je prišel neki general, ki je imel dogovorjen sestanek z dr. Natlačenom, in tako se je konferenca končala.«¹¹⁴ Sedaj, ko smo seznanjeni z vsemi tremi besedili, ki govore o 30. marcu 1941, se lahko lotimo njegove rekonstrukcije.¹¹⁵

Zagotovo je šlo za dva različna sestanka. Prvi sestanek je zagotovo bil dopoldne, to potrjuje Snoj v zaslišanju in spominih, na njem so se pogovarjali o dveh poglavitnih točkah, ki so ju sprejeli pozno popoldne oz. zvečer. Kdo vse je bil na tem sestanku, ki je bil spontane narave, ni povsem jasno. Spomnimo, da je Snoj leta 1948 rekel, da je tam že našel Marka Krajnca, Mihelčiča (najbrž je mišljen Alojzij) in menda še Adlešiča. Pravi tudi, da je bil pri banu pred tem Pucelj, ki je prišel ponuditi svoje sodelovanje glede na težak položaj in nevarnost vojne. Pucelj si je, če upoštevamo njegov

¹¹² Prav tam, str. 13.

¹¹³ ARS, Zaslihanje Franca Snoja, dne 19. julij 1948, str. 14463.

¹¹⁴ Franc Snoj, »Spomini člana emigrantske vlade (začetek)«, Delo, 16. april 1998, št. 88, str. 21 (57).

¹¹⁵ Pri rekonstrukciji dogodkov dne 30. marca 1941 se bomo opirali na zgoraj že citirana besedila, zato v tem delu ne bo citiranih opomb, razen tam, kjer bodo dodana nova dejstva.

govor o pomiritvi in pisanje *Jutra*, prizadeval za sodelovanje z vsemi strankami v obliki Narodnega sveta (spomnimo se *Jutrovega* uvodnika z dne 20. februarja, ki govori o Narodnem svetu). »Dne 30. marca 1941, je bil ustanovljen v Ljubljani skupni odbor Jugoslovanske nacionalne stranke, Narodne radikalne stranke in Samostojne demokratske stranke za dravsko banovino. V odbor so bili povabljeni tudi predstavniki socialistične stranke. Naloga odbora je, da složno zastopa in uveljavlja pozitivne slovenske napredne politične sile v javnem življenju ter na vseh področjih pospešuje konsolidacijo prilik zaradi okrepitve narodne in državne skupnosti ter splošne narodne sloge.«¹¹⁶ Torej so se 30. marca združile vse stranke, razen SLS in socialistov, ki so bile kasneje zastopane v Narodnem svetu. Ali so socialisti še pred dejansko ustanovitvijo Narodnega sveta vstopili v vrste naprednega bloka za skupni nastop, nam ni znano. Sklepamo lahko, da je Pucelj povedal banu, da nameravajo strniti vrste, zato je prišel SLS povabiti k sodelovanju. Ali je dobil negativen odgovor ali pa je ban odgovor odložil, ne vemo, sklepamo pa, da je dobil negativen odgovor (v stilu Kulovčevih govorov mesec pred tem), saj vemo, da so si pri JNS v zadnjih mesecih iskreno prizadevali za sodelovanje in k temu večkrat pozvali, a v časopisu *Jutro* k pridružitvi niso povabili SLS, ampak samo socialiste. To pa pomeni, da so za SLS-ovo stališče že vedeli. Zatorej je Kulovčev predlog, izrečen 3. aprila v Ljubljani, naj se ustanovi Narodni svet, vse prej kot njegova iniciativa. Sicer pa o tem kasneje.

Na dopoldanskem sestanku na banovini so določili okvirno oba sklepa, s katerima se je strinjal Snój. Zagotovo je bil za odhod že načeloma določen Gabrovšek, ki se je o tem pogovarjal dan prej. To je edina možna razlaga, saj drugače ne vemo, zakaj niso s pričetkom popoldanskega sestanka počakali na Snoja, ki je bil podpredsednik SLS in s tem strankarsko na najvišji poziciji za Kulovcem. Na tem dopoldanskem sestanku zagotovo ni bil prisoten Kuhar, ker je bil v Šentvidu, zatorej dopoldne še ni mogel predlagati odhoda v tujino, prav tako ni bil na tem sestanku Gabrovšek, saj ga je po Kuharjevem zapisu prišel na dom iskat Miloš Stare, češ da je pri banu seja, za katero sploh ni vedel. Stare je prišel po Gabrovška ravno zato, ker je že bil določen za odhod oz. je dan prej izrazil takšno željo. Vmes je prišel po Snojevem pričevanju z zaslišanja general Nedeljковиć (Petar Nedeljковиć je bil poveljnik IV. vojaške oblasti s sedežem v Zagrebu – o. p. T. I.) in so posvetovanje prekinili in se dogovorili, da se dobijo popoldne. Snój je nato odšel po opravkih na Gorenjsko, to potrди tudi Kuhar, ko pravi, da ga je srečal okoli poldneva v Šentvidu. Kuharjeva zgodba se nadaljuje, kakor

¹¹⁶ »Sodelovanje naprednih skupin«, *Jutro*, 2. april 1941, št. 78, str. 7.

jo je zapisal, z dvema razlikama. Prvič, definicija sklepa o nesodelovanju z okupatorjem je bila takšna, kot jo navaja Snoj, Kuharjeva verzija ni prava.¹¹⁷ Pri tem puščamo odprto vprašanje, iz katerih razlogov je Kuhar spremenil sklep oz. se spominjal na takšen način, kot ga je zapisal. Drugič, Snoj je zamudil na sestanek in je prišel, ko je bilo že praktično vsega konec, okoli sedme ure zvečer. Vmes so že poslušali obe poročili, sprejeli dopoldanske sklepe, določili Kuharja in Gabrovška za odhod ter se pogovarjali o financiranju odhoda v tujino. Nato je prišel Snoj, ki je zamudil. Da je zamudil, pravi v spominih in na zaslišanju, vendar navaja različna razloga in različen čas. Da je zamudil na dopoldanski sestanek zaradi zamude vlaka, pravi v spominih, na zaslišanju pa, da je zamudil na popoldanski sestanek zaradi opravkov na Gorenjskem. K potrditvi naših tez nas navaja tudi Kuharjev zapis, da so na podlagi poročil »takoj« sprejeli dva sklepa. To je bilo možno samo v primeru, če sta se oba sklepa izoblikovala že dopoldne. Prav tako Kuhar poroča, da se je Stare iz Beograda vrnil dopoldne. Zato je zelo verjetno, da je bil že dopoldne na banovini in so tamkajšnji prisotni na podlagi njegovega poročila že oblikovali oba sklepa, ki so ju popoldne samo potrdili. Zaradi izrednih razmer je bil Staretov cilj po prihodu v Ljubljano zagotovo čim hitrejšo poročanje banu Natlačenu. Prav tako je Natlačen poslal Stareta po Gabrovška, torej je Stare gotovo bil na banovini še pred popoldanskim sestankom; manj verjetno je, da je prišel v Ljubljano in telefoniral Natlačenu. Prav tako je Snoj na zaslišanju poudaril, da je bil Kuhar »nepovabljen«, česar Snoj ni mogel vedeti, če bi res prišel na banovino nemudoma z železniške postaje, kakor pravi v spominih. Torej je moral vedeti za imena povabljenec. Snojeva in Kuharjeva verzija o tem, kdo je prvi predlagal odhod v tujino, pa sta si popolnoma nasprotni, to pa potrjuje naslednje – Snoj seveda ni bil na popoldanskem sestanku oz. je zamudil. O financiranju odhoda dveh »emigrantov« so morali tudi govoriti že dopoldne, saj Snoj omenja, da je bil tam Marko Krajnc, blagajnik SLS, medtem ko ga Kuhar na popoldanskem sestanku ne omenja. Brez blagajnika stranke bi se bilo najbrž težko pogovarjati o financiranju. Edina prava dilema je le ta, kdaj je prišel general na obisk k Natlačenu. Po vsej verjetnosti je dopoldne prišel k banu general Nedeljkič, ki je bil dogovorjen za sestanek. Da je bil to Nedeljkič, pravi Snoj na zaslišanju, čeprav ni prepričan, ali je bil res on, v spominih pa pravi, da je šlo pač za nekega generala. V spominih še pravi, da je imel general »dogovorjen sestanek«, zato je do njega lahko prišlo samo dopoldne, ko Natlačen formalno ni imel sestanka, saj bi tako »dober uradnik« težko načrtoval sestanek z generalom

¹¹⁷ B. Godeša, Čas odločitev, str. 164.

in sestanek odbora stranke ob istem času. Na popoldanski sestanek pa naj bi po Kuharjevih zapisih prišel general Stefanović,¹¹⁸ ki se je na koncu seje napovedal pri banu. Ker gre za dva generala, ki sta imela najvišjo vojaško oblast na področju Slovenije, je čisto možno, da sta v istem dnevu oba prišla do bana, seveda pa je to samo ena od možnosti.

Gabrovšek je odpotoval že naslednji dan, Kuhar¹¹⁹ pa dan kasneje. Medtem je Kulovec v Beogradu dobival sive lase, saj je bil edina vez, ki so jo imeli z »Nemci«, dopisnik DNB-ja dr. Gruber. Kulovec se je odločil še enkrat oditi v Ljubljano, spremljala sta ga Gabrovšek in Ciril Žebot. Medtem je Kuhar urejal vso potrebno dokumentacijo in druge stvari za odhod v emigracijo.¹²⁰ V Ljubljani naj bi potrdili sklepe z dne 30. marca. To potrjujeta tako Kuhar kakor tudi Ivan Ahčin.¹²¹ Ahčin se spominja, da jim je Kulovec povedal, da je vojna neizogibna. Vsi so bili zaradi tega razburjeni. Rekel jim je, da je na zadnji seji ministrskega sveta edini govoril za mir in da vojni minister meni, da Nemcem ne morejo biti kos. Da obstaja načrt, po katerem bi se vojska umaknila nekam proti Sarajevu in Črni Gori, da bi tam lahko zdržali nekaj mesecev, potem bi pa od nekod prišli zavezniki. »Vlada se bo umikala z vojsko v notranjost. Če bo treba, bosta kralj in vlada šla v inozemstvo. V Grčijo, potem pa naprej...» V hipu smo videli tragedijo, ki smo ji šli naproti... Umik vojske v notranjost... Slovenije torej ne bodo branili... 'In mi?' Je nekdo vprašal. Dr. Kulovec je odgovoril, kakor da je razbral misli vseh. 'Slovenija bo zasedena... Stopite v zvezo z zastopniki drugih strank. Osnujte Narodni svet, ki se bo brigal za slovenske interese, posebej, če v Beogradu ne bo vlade. Ali boste mogli kaj storiti, ne vem. To ve sam Bog. Kar zadeva SLS, si sedaj tu obljubimo dve stvari: Prvič, da v slučaju okupacije stranka kot takšna ne bo dala svoje pomoči in imena k nobeni politični akciji, ki bi bila v prid okupatorju. Drugič, da ne bomo delali drug proti drugemu, pa bodi oni, ki bomo zunaj,

¹¹⁸ Kateri od dveh generalov Stefanović je to bil, ne vemo zagotovo. Največ možnosti je, da gre za divizijskega generala Ljubomira P. Stefanovića, ki je bil od 23. oktobra 1940 komandant dravske divizijske oblasti. Pred tem je bil v dravski diviziji komandant Dragoslav. P. Stefanović (od 1. aprila 1939 dalje), vendar je bil 20. novembra 1940 imenovan za komandanta 1. konjeniške divizije s sedežem v Zagrebu. Glej: Mile Bjelajac, *Generali i admirali kraljevine Jugoslavije 1918–1941*. Beograd 2004, str. 279–280, 323 in 352.

¹¹⁹ Odločitvi, da poleg Gabrovška pošljejo v tujino še Kuharja, je botrovalo dejstvo, da je Kuhar govoril francosko in angleško, medtem ko Gabrovšek ni znal nobenega izmed zavezniških jezikov. Glej: J. Arnež, SLS, str. 32.

¹²⁰ A. Kuhar, Beg iz Beograda aprila 1941, str. 14, 20–21; C. Žebot, Neminja Slovenija, str. 158–159.

¹²¹ A. Kuhar, Beg iz Beograda aprila 1941, str. 20; I. Ahčin, Spomini na začetek naše tragedije, str. 132.

ali oni, ki bode doma ostali ...»¹²² Ideja o narodnem svetu je torej bila *ad hoc* predlog, ki je nastal po vsej verjetnosti na osnovi vtisa Pucljevega obiska 30. marca 1941 pri banu Natlačenu. Kot drugo pa je pomembno to, da se je očitno Kulovec odločil, da ne bo odstopil in se vrnil domov, ampak bo ostal z vlado in odšel tudi v emigracijo, če bi bilo treba. To potrjuje pričevanje Rude Jurčeca, ki je bil pri Kulovcu po vsej verjetnosti po tem sestanku v stanovanju, ko je ta odpiral omare »in predale in v kovček spravljali potrebščine brez pravega načrta ...«¹²³ Kulovec je nato obrazložil, kaj se je dogajalo na kronskih svetih. Kako sta se z Mačkom trudila, da ne bi odšli v vojno. Kako je vojni minister menil, da nimajo možnosti za enakovredno vojskovanje itd. Na koncu je dejal: »Srbi niso Jugoslavije ustvarili in Srbi so Jugoslavijo razbili ...«¹²⁴ V *Domoljubu* so ob njegovi smrti v zvezi z njegovim zadnjim obiskom zapisali: »Pretekli četrtek je še prišel v Slovenijo, kakor da bi se hotel od nje posloviti. Ob tej priliki je pomirjeval, dajal nasvete in pojasnila. Povedal je, da so časi skrajno resni. Ko je odhajal, je dejal: »Prepričani bodite, da bomo storili vse za mir. Če pa bodo zahteve za Jugoslavijo nesprejemljive, bom v imenu Slovencev izjavil, da gremo v boj za skupno stvar in da bomo pošteno izpolnili svojo dolžnost.«¹²⁵

Medtem je Ciril Žebot obiskal prof. Lamberta Ehrlicha, ki je bil vodja Stražarjev in zagrizen protinemško usmerjen Slovenec, med drugim pa je bil tudi član slovenskega zastopstva na versajski mirovni konferenci 1919.¹²⁶ Ehrlich je dal kar nekaj pomembnih dokumentov za razmejitev Žebotu, da bi jih odnesel s seboj v Beograd, saj je predvidel, kaj se bo zgodilo. Na poti nazaj Žebot zaradi prisotnosti Gabrovška Kulovcu ni nič govoril o Ehrlichu. Pač pa je šele v Beogradu kontaktiral Snoja, ki je posredoval pri Kulovcu in mu povedal za vsebino razgovora med Žebotom in Ehrlichom. Kulovec je klical Natlačena, naj obvesti Ehrlicha, ki naj pride v Beograd kot strokovnjak za slovenske meje. Žebota pa naj bi prosil, ali bi bil v primeru nemškega napada pripravljen odpotovati z njim k zaveznikom kot njegov tajnik.¹²⁷ Kulovec je torej imel namen oditi k zaveznikom. V vmesnem času so Slovenci v Beogradu delali s polno paro, da bi uredili odhod Gabrovška in Kuharja. Da sta dobila vize za odhod, pravi Kuhar,

¹²² I. Ahčin, Spomini na začetek naše tragedije, str. 132.

¹²³ Ruda Jurčec, *Skozi luči in sence (1914–1958): Tretji del (1935–41)*. Buenos Aires 1969, str. 341.

¹²⁴ Prav tam.

¹²⁵ »Prvi je padel naš voditelj«, *Domoljub*, 9. april 1941, št. 15, str. 4.

¹²⁶ O Ehrlichu glej podrobneje: *Ehrlichov simpozij v Rimu*, ur. Edo Šuklje, Celje 2002; *Dr. Lambert Ehrlich, stražar naših svetinj: gradivo za življenjepis*, ur. Rudolf Čuješ, Antigonish (Kanada) 1992.

¹²⁷ C. Žebot, *Neminljiva Slovenija*, str. 165–166.

je moral nekdo izmed slovenskih ministrov pisno ali ustno potrditi, »da potujeva z g. Gabrovškom v emigracijo po izredni nalogi stranke in da je najina naloga, da v inozemstvu pomagava k zmagi demokracije nad Hitlerjem in Mussolinijem«. ¹²⁸ To je storil Miha Krek. Gabrovšek in Kuhar sta zapustila Beograd malo pred polnočjo 4. aprila 1941, poleg njiju je potovala tudi Krekova družina. ¹²⁹

Labodji spev dr. Kulovca

5. aprila 1941 v jutranjih urah se je Maček oglasil pri slovaškem odpravniku poslov. Ta je še isti dan poročal naprej nemškemu odpravniku poslov in ta dalje v Tretji rajh. Glavno sporočilo je bilo, da je Mačkova politika doživela zlom. Maček je bil prepričan v neizbežnost vojne in se je hotel vrniti v Zagreb. ¹³⁰ Istega dne opoldne sta se s slovaškim odpravnikom poslov pogovarjala tudi Kulovec in Krek. Ta je zopet poročal nemškemu in ta dalje. In sicer da »slovenska voditelja predvidevata, da je vojna neodločljiva. Z njo prihaja konec Jugoslavije. Če se za Slovenijo ne bo našla kaka posebna rešitev, bodo morali Slovenci prav tako tudi Hrvati umreti skupaj s Srbi. Ker pa jima gre za njuno deželo bolj kot za jugoslovansko državo, sta poiskala drugačen izhod. Ta pa mora biti na vsak način najden in rešen v sodelovanju z Nemčijo. Obstajata dve možnosti: samostojna Slovenija ali iz Slovenije in Hrvaške izoblikovana skupna država. V Sloveniji se bojijo, da ima Nemčija drugačne načrte, ki so usmerjeni k razdelitvi Slovenije. Bilo bi zelo dragoceno poznati kakšno je jasno stališče nemške vlade o tem. Žal slovenska voditelja v Beogradu zaradi nadzora srbskih služb nimata nobene možnosti za stike z ustanovami Reicha. Če bi za njuna razmišljanja tukaj vedeli, bi ju zagotovo usmrtili.« ¹³¹ Zakaj sedaj tolikšen preobrat, saj sta Kuhar in Gabrovšek odšla k zaveznikom šele pred nekaj urami, hkrati pa se je na pot v Beograd že odpravljal prof. Ehrlich, izrazito protinemško nastrojen strokovnjak za meje? Resnični namen obiska pri slovaškem odpravniku poslov se skriva v tekstu dokumenta. Predvsem sta zanimiva oba predloga in dejstvo, da naenkrat pride do pobude za samostojno Slovenijo. Podobno je sicer razmišljal vojaški ataše v Berlinu Vladimir Vauhnik že 28. marca 1941, vendar iz virov ni razvidno, ali obstaja med razmislekoma

¹²⁸ A. Kuhar, Beg iz Beograda aprila 1941, str. 20.

¹²⁹ Prav tam, str. 21, 22, 26.

¹³⁰ L. Boban, Maček i politika ..., str. 404–405.

¹³¹ *Narodnoosvobodilni boj v slovenskem narodovem spominu: Slovenski zbornik 2007*. Ljubljana 2007, str. 348–349.

kakšna povezava.¹³² Bolj je možna razlaga, da sta Kulovec in Krek idejo dobila pri Mačku oz. od nekoga iz Mačkovega ožjega kroga sodelavcev. Nemški odposlanec Walter Malletke, ki je imel nalogo pridobiti Mačka za nemško stvar, je namreč voditelju HSS, še preden se je ta vrnil v Beograd in vstopil v Simovićevo vlado, ponujal odcepitev Slovenije ali pa njeno delitev. Vendar je Maček to zavrnil. »Ideja o odvajanju Slovenije ne može biti uzeta u diskusiju. Isto tako i njena podela.«¹³³ Po Mačkovem prihodu v Beograd pa vemo, da je Kulovec imel z njim pogovore 4. in 5. aprila.¹³⁴ Razlog, da sta slovenska ministra šla do slovaškega odpravnika poslov, se torej skriva v tem, da sta morala izvedeti, ali ima Tretji rajh načrte o razdelitvi Slovenije, kar bi predstavljalo največjo katastrofo za slovenski narod. Naša teza se potrjuje z besedilom dokumenta. »V Sloveniji se bojijo, da ima Nemčija drugačne načrte, ki so usmerjeni k razdelitvi Slovenije. Bilo bi zelo dragoceno poznati kakšno je jasno stališče nemške vlade o tem.« Zanimalo ju je torej, kaj nemška vlada meni o razdelitvi Slovenije oz. kakšni so njeni nameni, in ne, kaj nemška vlada meni o njunih dveh pobudah. Od kod jima sploh informacija, da so Nemci razmišljala o delitvi Slovenije, če ne od Mačka? Ahčin se spominja, da ob zadnjem Kulovčevem obisku v Ljubljani ni bilo o Kraljevini Italiji niti govora, se pravi, da na delitev ni nihče niti pomislil.¹³⁵ Frazo »v Sloveniji se bojijo« je namreč treba tolmačiti kot njun strah. Po njunem mnenju je bilo manjše zlo za Slovenijo, če bi imeli samo enega okupatorja. Od tod oba predloga, samostojna Slovenija ali Slovenija s Hrvaško, ampak pod Tretjih rajhom, se pravi, brez delitve. Zaradi tega so nam tudi bolj razumljiva Natlačenova prizadevanja, da bi Slovenci prišli samo pod enega okupatorja, v prvih dneh vojne. Obisk slovaškega odpravnika poslov torej ni imel ideološkega namena, ampak zgolj dobiti jasen odgovor na vprašanje: Ali namerava Tretji rajh Slovenijo razkosati? Politika sta dodala pobudo, naj se to ne zgodi, naj raje pride do ustanovitve samostojne Slovenije ali skupne države s Hrvaško, za katero so že vedeli, da bo ustanovljena ob napadu nad Jugoslavijo. Kakor smo skozi vso razpravo ugotovili in posledično seveda spoznali tudi skozi Kulovčeve govore, je slednjemu šlo za avtonomno Slovenijo, vendar vedno v okviru Jugoslavije. Samostojna Slovenija je bila izhod v sili, da prepreči razkosanje slovenskega naroda. Kakor so ob njegovi smrti zapisali: »Je pa edini njegov življenjski

¹³² B. Godeša, Čas odločitev, str. 177.

¹³³ L. Boban, Maček i politika ..., str. 401.

¹³⁴ »Dr. Maček v Belgradu prisegel«, Slovenec, 5. april 1941, št. 79, str. 2; »Belgrajske novice«, Slovenec, 6. april 1941, št. 80, str. 2.

¹³⁵ I. Ahčin, Spomini na začetek naše tragedije, str. 132.

program ostal eden in isti: videti slovenski narod srečen in zadovoljen ter ves združen v svobodni veliki Sloveniji v okviru močne Jugoslavije.«¹³⁶

5. aprila 1941 so med 17. in 21. uro zasedali prvaki strank na predsedstvu vlade. Prisotni so bili: Simović, Maček, Slobodan Jovanović, Ninčić, Kulovec, Bogoljub Jevtić, Šutej in Milan Grol. Tema posvetovanja je bila zunanja politika.¹³⁷ Gabrovšek pravi glede Kulovca, »da se je zelo protivil vojski. Na zadnji seji vlade je rotil pučistične ministre, naj bodo pametni in preprečijo vojsko. Toda vlada je zavlačevala odgovor, ki je nanj čakal italijanski poslanik. In če ne bi zavlačevali z odgovorom, ali bi s tem preprečili vojsko?«¹³⁸ Najbrž je imel Simović prvi govor, ki se ga spominja Maček. »Njegov govor bio je pun već običajenih fraza bez ikakvog političkog sadržaja: 'Obraz', 'Kraljević Marko', 'Kosti pradjedova' i slično. Bilo je očividno da Simović želi pod svaku cijenu zagaziti u rat. I danas se još čudim kako njemu, kao profesionalnom vojniku, nije bilo jasno da rat znači za Jugoslaviju potpuni debakl.«¹³⁹ Na tem sestanku je imel Kulovec svoj zadnji govor. Po pričevanju Juraja Šuteja je govoril takole: »Gospod predsednik in gospodje ministri! Znano vam je, da sem katoliški duhovnik. Maševal sem tudi danes, kakor vsak dan. Danes pa sem tudi spovedoval, ker čutim, da bom kmalu umrl. Sedaj pa vam rečem. Predno smo mi podpisali pakt, nismo vprašali za mnenje le Milana Nedića, ki ga vi ne cenite, ampak tudi generala Petra Pešića, ki ga vi spoštujete; ta nam je odgovoril, da ne bo naša vojska vzdržala niti štirinajst dni v boju z nemškim vojnim strojem. Povem vam, gospod predsednik, da ste vi Srbi v prvi svetovni vojni poleg svoje hrabrosti imeli tudi srečo. To pot pa vam Bog ne bo dal sreče. Vidim pred seboj milijone grobov v naši državi. In če bi se srbski narod zavedal, kaj ga čaka kot posledica puča, bi Vas in Boža Markovića obesil na kandelaber na Terazijah.«¹⁴⁰ Šutej naj bi med pripovedovanjem k temu dodal: »S temi besedami je dr. Kulovec končal svoj kratki govor. Govoril je iz globine srca, čustveno, in solze so mu tekle po licu. Niti predsednik Simović in tudi nobeden od nas ni z nobeno besedo reagiral na govor, ki je na vse napravil mučen vtis.«¹⁴¹ In še: »Vedno imam pred očmi dr. Kulovca, kako iz groba ponavlja te besede.«¹⁴²

¹³⁶ »+ Dr. Franc Kulovec«, Slovenec, 8. april 1941, št. 82. str. 3.

¹³⁷ Zapisnici sa sednica, str. 4.

¹³⁸ Janez A. Arnež, *Gabrovškov dnevnik: Msg. Gabrovšek's diary 1941–1945*. Ljubljana-Washington D. C. 1997, str. 10.

¹³⁹ V. Maček, *Memoari*, str. 224.

¹⁴⁰ J. Arnež, SLS, str. 30.

¹⁴¹ Prav tam.

¹⁴² Jure Koče, »Preroški govor dr. Kulovca«, Svobodna Slovenija, 26. oktober 1989, str. 1.

Že naslednji dan, se pravi 6. aprila 1941, je Kulovec umrl med bombardiranjem Beograda. Zadela ga je nemška bomba in ga tako hudo razkosala, da so njegovo truplo prepoznali le po bradavici, ki jo je imel na desnem licu.¹⁴³ Med prvimi je do vile¹⁴⁴ pritekel Ciril Žebot. Videl je ogromno razdejanje. Kulovca naj bi zadela bomba med tem, ko je tekel proti zaklonišču. Bomba naj bi zadela tudi betonski vhod v zaklonišče in pod seboj pokopala Kulovca.¹⁴⁵ V Ljubljano so sporočilo novico o njegovi smrti, vendar je nato naknadno prišla dezinformacija, da je Kulovec živ. Naslednji dan so sporočili, da je Kulovec prav zares umrl.¹⁴⁶ »Ko so ga odkopali, mu je nekaj dni zatem skupina beograjskih Slovencev pripravila zadnje bivališče na beograjskem počivališču.«¹⁴⁷

Nekaj misli ob zaključku

V razpravi smo prikazali delovanje dr. Franca Kulovca na čelu SLS in njegov odnos do notranje- in zunanjepolitičnih problemov. Ugotovili smo, da Kulovec ni bil nacistično usmerjen politik, ampak je zagovarjal strogo politiko miru. Da se je na notranjepolitičnem terenu zavzemal za slovensko avtonomijo, ki ji časi niso bili naklonjeni, in da je ohranil pristen stik z ljudmi iz domovine in prisluhnil njihovim težavam. Spoznali smo, da je bil glede koncentracije političnih sil na Slovenskem kot »fijakarski konj«, dokler ni prišlo do premočnega zunanjega pritiska in je na iniciativo opozicije svojim strankarskim kolegom predlagal ustanovitev Narodnega sveta. V razpravi smo podali tudi popolnoma nove oz. drugačne poglede na nekatere usodne dogodke, predvsem na 30. marec 1941 ter obisk Kulovca in Kreka pri slovaškem odpravniku poslov 5. aprila 1941. Prav zaradi tega lahko danes z veliko večjo gotovostjo zatrdimo, da vemo, kaj se je pletlo v glavi dr. Kulovca, in da sedaj razumemo, zakaj je v zadnjem mesecu svojega življenja nastopal tako, kot je. S tem sta tudi teoriji o nenadni dolgoročni usmerjenosti SLS k rešitvi slovenskega vprašanja pod okriljem nacizma

¹⁴³ K. Zakrajšek, *Ko smo šli ...*, str. 52.

¹⁴⁴ Kulovec se je nedavno pred bombardiranjem preselil v vilo nekega arhitekta, ki je bil po rodu Čeh. Ta je zapustil Beograd pred vojno in prosil Kulovca naj stanuje v njegovi vili in jo varuje. Vila je imela tudi zaklonišče, ki naj bi bilo izredno močno zgrajeno, ravno za primere bombardiranja. Glej: ARS, Zaslisanje Franca Snoja, str. 14477.

¹⁴⁵ C. Žebot, *Nemiljiva Slovenija*, str. 176.

¹⁴⁶ »Dr. Kulovec je živ«, *Slovenec*, 7. april 1941, št. 81, str. 2; »† Dr. Fran Kulovec«, *Slovenec*, 8. april 1941, št. 82, str. 3.

¹⁴⁷ »Ob 20 letnici dr. Kulovčeve smrti«, *Svobodna Slovenija*, 6. april 1961, št. 14, str. 2.

ter odmiku SLS od Jugoslavije dobili na koncu velik vprašaj oz. se poraja vprašanje: Ali imamo še vedno osnovo za te trditve?

Arhivski viri

Arhiv republike Slovenije, AS 1931, Nagodetov proces, Zaslišanja Franca Snoja.

Tiskani viri

Peter Pavel Klasinc, *Arhivski dokumenti o dogodkih v Štrigovi in okolici v prvih letih po drugi svetovni vojni: Od nasilnega določanja meja do »nepotrebnih« likvidacij*. Ljubljana: Zavod 25. junij, 2009.

Zapisnici sa sednica Ministarskog saveta kraljevine Jugoslavije 1941–1945. ur. Zoran Živković in Miladin Milošević. Beograd: Arhiv Srbije i Crne Gore, 2004.

Časniki

Delavska politika, Maribor, 1941.

Delo, Ljubljana, 1991, 1998.

Domoljub, Ljubljana, 1941.

Jutro, Ljubljana, 1940, 1941.

Slovenec, Ljubljana, 1940, 1941.

Svobodna Slovenija, Buenos Aires, 1951, 1961, 1989.

Nova doba, Celje, 1941.

Nova pravda, Ljubljana, 1941.

Literatura

Ivan Ahčin, Spomini na začetek naše tragedije, *Koledar Svobodne Slovenije 1951*. Buenos Aires 1951.

Janez A. Arnež, *Gabrovškov dnevnik: Msg. Gabrovšek's diary 1941–1945*. Ljubljana-Washington D. C.: Studia Slovenica, 1997.

Janez A. Arnež, *Slovenska ljudska stranka 1941–1945*. Ljubljana – Washington D. C.: Studia Slovenica, 2002.

Mile S. Bjelajac, *Generali i admirali kraljevine Jugoslavije 1918–1941*. Beograd: Istitut za noviju istoriju Srbije, 2004.

- Ljubo Boban, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928–1941*. Zagreb: Liber, 1974.
- Dr. Lambert Ehrlich, stražar naših svetinj : gradivo za življenjepis*. Ur. Rudolf Čuješ. Antigonish (Kanada): Research Centre for Slovenian Culture, 1992.
- Ehrlichov simpozij v Rimu*. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba, 2002.
- Bojan Godeša, *Čas odločitev: Katoliški tabor in začetek okupacije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011.
- Tomaž Ivešič, Anatomija neke knjige: Bojan Godeša, Čas odločitev, *Tretji dan*, leto 2012, letnik XLI, št. 7/8.
- Jože Jagodic, *Nadžkof Jeglič: Majhen oris velikega življenja*. Celovec: Družba svetega Mohorja v Celovcu, 1952.
- Ilija Jukić, *The fall of Yugoslavia*. London-New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1974.
- Ruda Jurčec, *Skozi luči in sence (1914–1958): Tretji del (1935–41)*. Buenos Aires: Editorial Baraga S. R. I., 1969.
- Mihailo Konstantinović, *Politika sporazuma: Dnevniške beležke 1939–1941: Londonske beležke 1944–1945*. Novi Sad: Agencija Mir, 1998.
- Alojzij Kuhar, *Beg iz Beograda aprila 1941*. Ljubljana-Washington D. C.: Studia Slovenica, 1998.
- Vladko Maček, *Memoari*. Zagreb: Dom i svijet, 2003.
- Metod Mikuž, *Slovenci v stari Jugoslaviji: Oris zgodovine Slovencev 1917–1941*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1965.
- Narodnoosvobodilni boj v slovenskem narodovem spominu: Slovenski zbornik 2007*. Ljubljana: GO ZZB NOB Slovenije, 2007.
- Jurij Perovšek, Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih, *Slovenska trideseta leta: simpozij 1995*. ur. Peter Vodopivec in Joža Mahnič. Ljubljana: Slovenska matica, 1997.
- Jerca Vodušek Starič, *Slovenski špijoni in SOE 1938–1941*. Ljubljana: samozaložba, 2002.
- Kazimir Zakrajšek, *Ko smo šli v morje bridkosti*. Washington D. C.: samozaložba, 1942.
- Ciril Žebot, *Neminljiva Slovenija: Spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od majniške deklaracije*. Celovec: samozaložba, 1988.

THE ACTIVITIES OF FRANC KULOVEC, PH.D., THE HEAD OF THE SLOVENE PEOPLE'S PARTY AND THE KEY EVENTS BEFORE THE WAR

Summary

Franc Kulovec, Ph.D., became the head of the Slovenska ljudska stranka (The Slovene People's Party) in December 1940. The internal affairs did not change much. A speech, given by Kulovec, caused confusion among the opposition and this showed how much the opposition wanted cooperation. They nostalgically remembered the Narodni svet (The National Board) from 1918 and presented it as the example of good cooperation between the Slovene political parties. Such state of mind within the opposition played an important role in the future actions on the night before the World War II. Kulovec strived for

the electrification of Dravsko polje (The Drava Field), for alleviation of tensions in the border conflict at Štrigova and for the food supplies for Slovenia. His endeavours for the autonomy of Slovenia were of course his main priority, but the then times were not really in favour of such actions. From the external affairs point of view Kulovec had a clearly defined goal even before all the fatal events happened; i.e. he wanted to achieve a strict preservation of neutrality and with it the preservation of peace. Kulovec was namely during the World War I. active as a war curate and he saw all the war atrocities with his own eyes. He urged such politics also in the decisive meetings, i.e. in the consultations of the Crown Board as well as the government sessions. The overthrow on 27th March 1941 took him by surprise. He continued with his peace politics and he tried to achieve a clear statement that the external political directions of Cvetkovič's government will not change. All of his endeavours fell on deaf ears. On 30th March 1941, the confidants of the SLS (The Slovene People's Party) came together in Ljubljana. In a morning informal meeting, after they received a report from Belgrade, they made two decisions: on two delegates leaving the country and on non-cooperation of the party members with the occupying forces. On 3rd April Kulovec also came to Ljubljana, he explained the whole situation and suggested the foundation of the Narodni svet (The National Board), which the opposition already wanted to establish on 30th March 1941. On that day Kulovec was determined to leave the country. In the meantime Miha Krek and Alojzij Kuhar prepared in Belgrade everything necessary for the emigration of Kulovec and Franc Gabrovšek, so that they would be able to fight on the side of democratic forces in the war against Hitler. When Kulovec returned to Belgrade the next day, Vlado Maček, the head of the Hrvatska seljačka stranka (The Croatia Peasants Party), also arrived, for he decided to join the rebel government. He informed Kulovec and Krek about the German plans for division of Slovenia and this was the main reason why they, on 5th April 1941 decided to see the Slovak dispatcher to find out if such intentions of the Third Reich were really true. On the night before his death Kulovec still defended his points of view but the Prime Minister Dušan Simović simply wanted to go to war. While he was looking for shelter, Kulovec was killed on 6th April 1941 during the German bombing of Beograd.

DIE AKTIVITÄTEN VON DR. FRANCO KULOVEC AN DER SPITZE DER SLOVENSKA LJUDSKA STRANKA (DER SLOWENISCHEN VOLKSPARTEI) UND DIE VORKRIEGSEREIGNISSE

Zusammenfassung

Dr. Franc Kulovec wurde im Dezember 1940 Vorstand der Slovenska ljudska stranka (der Slowenischen Volkspartei). Auf der innenpolitischen Ebene veränderte sich nicht viel. Als es innerhalb der Opposition zu einer Verwirrung wegen der falsch interpretierten Rede Kulovecs kam, wurde der große Kooperationswunsch der Opposition sichtbar. Voller Nostalgie erinnerten sie sich an Narodni svet (Nationalrat) aus dem Jahr 1918 und nannten ihn als Vorbild guter Zusammenarbeit politischer Parteien in Slowenien. Diese Stellungnahme der Opposition spielte auch in den späteren Ereignissen am Vorabend des Zweiten Weltkrieges eine wichtige Rolle. Kulovec bemühte sich auch um die Elektrifizierung des Dravsko polje/Drau-Feldes, um die Milderung der Streitspannungen an der Grenze wegen Štrigova und um die Lebensmittelregelung für Slowenien. Der Kampf um die Autonomie Sloweniens war natürlich sein wichtigstes Ziel, doch die Zeiten waren seiner Idee nicht wohlgesinnt. Für die Außenpolitik hatte der Politiker schon vor den fatalen Ereignissen eine besonders festgelegte Richtung, und zwar war das die Erhaltung der Neutralität und damit des Friedens. Kulovec war nämlich im Ersten Weltkrieg als Kurat tätig und erlebte alle Grauen des Krieges auf seiner eigenen Haut. Er vertrat seine

Politik auch an den entscheidenden Sitzungen, d.h. an den Rücksprachen des Kronrates und an den Regierungssitzungen. Der Umsturz vom 27 März 1941 überraschte ihn völlig. Er fuhr mit seiner Friedenspolitik fort und hoffte auf eine klare Bestätigung, dass sich die außenpolitische Orientierung der Cvetković-Regierung nicht verändern wird. Doch seine Anstrengungen waren umsonst. Am 30. März 1941 trafen sich in Ljubljana/Laibach die Vertrauensmänner der Slovenska ljudska stranka (der Slowenischen Volkspartei). An einer informeller Vormittagssitzung und nach dem Bericht aus Beograd/Belgrad fassten sie zwei Entschlüsse: erstens dass zwei Gesandte das Land verlassen und zweitens dass die Parteimitglieder mit den Besatzungsmächten nicht kooperieren. Am 3. April 1941 kam auch Kulovec nach Ljubljana/Laibach, er schilderte die ganze Situation und schlug die Gründung des Narodni svet (Nationalrat), den die Opposition schon am 30. März 1941 gründen wollte, vor. An diesem Tag war er auch entschlossen, das Land zu verlassen. In der Zwischenzeit haben Miha Krek und Alojzij Kuhar in Beograd/Belgrad alles vorbereitet, damit Kulovec zusammen mit Franc Gabrovšek emigrieren könnten, um an Seite der demokratischen Kräfte im Krieg gegen Hitler zu kämpfen. Als Kulovec am nächsten Tag nach Beograd/Belgrad zurückkam, kam am selben Tag auch Vlado Maček, der Leiter der Hrvatska seljačka stranka (Kroatischen Bauernpartei) der sich der Putschist-Regierung anschloss, nach Beograd/Belgrad. Von ihm erfuhren Kulovec und Krek von den deutschen Plänen, Slowenien zu teilen. Das war auch der Grund für ihren Besuch bei dem slowakischen Abfertigungsbeamten am 5. April 1941, von dem sie erfahren wollten, ob solche Vorhaben des Dritten Reiches wirklich wahr seien. An seinem letzten Abend verteidigte Kulovec immer noch seinen Standpunkt, doch der Ministerpräsident Dušan Simović wollte unbedingt in den Krieg ziehen. Kulovec starb am 6. April 1941, als er während der deutschen Bombardierung Beograds/Belgrads Schutzraum suchte.